

LIBERALIZAREA RELIGIEI ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

Ps. dr. Lucian RĂCILĂ

Universitatea din Craiova,

Director SSLP, Biserica Adventistă de Ziua a Șaptea,

Conferința Oltenia, Craiova

lucian3ro@yahoo.com

ABSTRACT: *Liberalization of religion in contemporary society.*

The liberalization of religion and a complex process that redefines the interaction between and society in the context of modernity. This article explores the concept of religious liberalization, its causes and manifestations, and its impact on religious practices, individual identity, and institutional structures. The implications of this phenomenon on religious pluralism, secularization and social dynamics in contemporary society are also discussed.

Social influence of the religious phenomenon, is a complex phenomenon, especially in contemporary society, which takes account of certain indicators such as: context of religious freedom, religious language or religious speech, religious affiliation, religious practice; attitudes of religious groups or religious institutions on society and on social security; the impact of specific religious groups, secret societies, mysteries on the population firms.

Keywords: *liberalization, syncretism, globalization, modernization, pluralism, secularization*

---

1. Introducere

Liberalizarea religiei reprezintă un proces prin care practicile, credințele și instituțiile religioase devin mai deschise și flexibile, reflectând schimbările culturale, sociale și politice din societățile moderne. Acest fenomen este parte integrantă a transformărilor mai largi ale modernității, inclusiv secularizarea, globalizarea și creșterea individualismului. În esență, liberalizarea religiei presupune o adaptare a religiei la valorile și nevoile contemporane, care deseori implică o reinterpretare sau relaxare a dogmelor și practicilor tradiționale.

Liberalizarea religiei se referă la mutațiile profunde în cadrul modernității, în general. Nu avem de-a face cu sfârșitul modernității, ci mai degrabă cu radicalizarea sa și chiar, în viziunea unor autori, cu nașterea unei ultramodernități.¹ Dacă modernitatea s-a caracterizat și se caracterizează în continuare printr-o demitologizare a tradițiilor (în care convingerile religioase au avut un rol de prim rang), ultramodernizarea descrie procesul de demitologizare a înseși modernității. Nu doar religia se află într-un proces de secularizare (reversibil), căpătând noi valențe în cadrul statului modern a cărui suveranitate este în continuă reconfigurare, ci și politicul.

Ultramodernitatea reprezintă spațiul public în care tradițiile religioase se află în imposibilitatea de a mai fi relevante pentru cetățeni, însă același fenomen are loc și în ceea ce privește ideologiile politice prin impunerea cărora statul poate pretinde atașamentul aceluiași cetățeni. Dacă acceptăm această paradigmă de interpretare, rolul religiilor în spațiul public pierde componenta sacră și ideologică, fiind însă din ce în ce mai mult supus juridicizării, ceea ce explică de altfel apariția unor noi norme acceptate la nivel european. Acest proces nu este desigur linear: normativizarea nu privește practicile individuale, ci doar manifestările publice ale unui cult religios, constatare ce pare uneori ignorată și care explică dezbaterile actuale în legătură cu acest subiect ce tind să se radicalizeze.

Schimbările ultimului sfert de secol XX care au închis mileniul, precum și începutul noului secol XXI sunt, într-o măsură încă necercetată, mari lupte religioase, în care starea lumii atârână tot mai mult de condiția religioasă a omului. Noul mileniu a început tot într-o notă secularizată, accentuată progresiv până la *ateismul mondial*, care combină *hedonismul* și *evanghelia pieții* cu *comunismul marxist*, spre a încheia într-o notă religioasă de incredibilă puritate, adică într-o stare opusă, chiar la polul opus.

Nu poate fi ignorată nicidecum, relația dintre cadrul etic și organizarea sentimentului religios, precum și dimensiunea ce se naște din aceasta, care poate lua forma unei tensiuni, adică *fanatism* sau a *setului de valori* care organizează contemporaneitatea. Miza unei asemenea dezbateri este cu mult mai dramatică decât în cazul statutului, pe care autoritatea de stat îl rezervă unui simbol creștin; miza fiind însăși supraviețuirea unei ordini întemeiate pe egalitatea în fața legii și uniformitatea de regim juridic apli-

---

1 Jean-Paul Willaime, *Europe et religions. Les enjeux de XXIe siècle*, Fayard, Paris, 2004, p. 11.

cabil tuturor cetățenilor. În acest cadru, *intoleranța* democrației devine o modalitate de a proteja un nucleu de valori, iar resurgența fanatismului nu poate fi stopată decât prin apelul la mijloacele de apărare ale democrației constituționale înseși.

De asemenea, evenimentele sociale din urmă cu ceva ani a amplificat fenomenul religios contemporan prin valul aproximativ de 4,1 milioane de sirieni care au plecat din Siria, țara lor fiind devastată de războiul civil, început în urma cu mai mulți ani. Unele țări au primit atât de mulți imigranți încât populația lor a crescut brusc, în timp ce alte state, nici nu vor să audă de așa ceva. Toți acești emigranți provin dintr-un mediu religios islamic, dintr-un regim cultural oprimat și acum vor avea șansa să se exprime liber și să-și expună valorile lor, fără teamă. Însă, asupra fenomenului planează o serie de întrebări ce caută răspuns: sunt acești imigranți oameni oprimați, simpli, cinstiți? Sau sunt criminali, fanatici religioși? Astfel de întrebări creează multe temeri și suspiciuni în rândul analiștilor politici, în cel al responsabililor la nivelul securității statelor, al jurnaliștilor și chiar al actorului social contemporan.

Cunoscutul jurnalist de investigații și reporter de război din Polonia, Witold Gadowski, ce a vizitat Siria și Turcia, pentru a se documenta despre Statul Islamic și valul de migranți care a pornit spre Europa afirma cu tărie că musulmanii care au invadat Europa nu sunt musulmanii simpli yazizi sau kurzi, ci sunt șmecheri care și-au putut permite să pună 10 mii de dolari pentru a fi transportați pe Bătrânul Continent de către mafie, 90% fiind aduși pe cale infracțională de către mafia turcească, albaneză și rusă. **Aceștia vor deveni un pericol, pentru că va exista o problemă islamică în fiecare dintre țările în care ajung acești refugiați.**²

Pentru a putea fi obiectivi și pentru a avea o atitudine corectă față de unele aspecte care definesc societatea contemporană, realități privind fenomenul de globalizare, integrare, secularizare, ateism - indiferentism, pluralizare, e necesar mai întâi ca aceste aspecte să fie atent studiate, cunoscute și înțelese în contextul societății contemporane. Fenomenul secularizării, globalizării, indiferentismul religios, nu reprezintă probleme sociale, ci *fenomene sociale*, moduri specifice de exprimare ale societății contemporane.

---

2 Ioana Tomescu, *Cine sunt ADEVĂRATELE VICTIME ale STATULUI ISLAMIC. Dezvăluirile unui jurnalist de investigații: Imigranții care vin din Siria sunt „INFRACTORI care invadează Europa și iau locul victimelor reale ale războiului”*, 27.09.2015, <http://www.evz.ro>.

Pe de altă parte, este necesar să înțelegem care sunt formele moderne prin care se exprimă religiozitatea în societatea contemporană, unde trebuie să ținem cont în mod special, de logica raporturilor între religie și modernitate. Aceste raporturi între modernitate și religie, la care se adaugă paradigma secularizării, pot fi înțelese „după logica unui joc cu rezultat nul: cu cât avansează modernitatea, cu atât va regresa religia”³.

2. Actualitatea și justificarea temei

Liberalizarea religiei are un impact semnificativ în societatea contemporană, promovând diversitatea credințelor și libertatea de exprimare religioasă. Aceasta contribuie la construirea unei societăți mai tolerante și incluzive, unde indivizii pot practica religia fără teama discriminării sau persecuției. De asemenea, creează un cadru pentru dialog interconfesional și cooperează la diminuarea conflictelor bazate pe diferențe religioase. Prin garantarea libertății religioase, societățile pot asigura un echilibru între respectarea tradițiilor și promovarea drepturilor omului.

Liberalizarea religiei variază considerabil de la o țară la alta, însă anumite cifre globale pot ilustra tendințele de libertate religioasă în lume⁴:

1. Indicele Libertății Religioase – Conform Pew Research Center, în 2020, aproximativ 56 de țări (28%) aveau niveluri ridicate sau foarte ridicate de restricții guvernamentale asupra religiei. Acestea includ atât regimuri autoritare, cât și națiuni cu legi religioase stricte.

2. Persecuția religioasă – În 2023, Open Doors a raportat că peste 360 de milioane de creștini se confruntă cu un nivel ridicat de persecuție religioasă în lume, cifre similare existând și pentru alte grupuri religioase minoritare în diverse regiuni.

3. Toleranța religioasă – Aproximativ 40% din țările lumii, conform Pew Research, au politici care permit diversitatea religioasă, promovând libertatea credinței și expresiei religioase, mai ales în Europa și America de Nord.

4. Migrația și diversitatea religioasă – Globalizarea și migrația au dus la o creștere a diversității religioase în multe țări, cum ar fi SUA și Canada, unde populația musulmană și hinduistă a crescut semnificativ în ultimele două decenii.

---

3 Jean-Paul Willaime, *Sociologia Religiilor*, Institutul European, Iași, 2001, p. 88.

4 Pew Research Center (<https://www.pewresearch.org/>) și Open Doors (<https://www.opendoors.org/>).

Aceste date evidențiază faptul că, deși liberalizarea religiei este în creștere în multe regiuni, rămân numeroase provocări legate de libertatea de credință în diverse colțuri ale lumii.

Schema logică a articolului

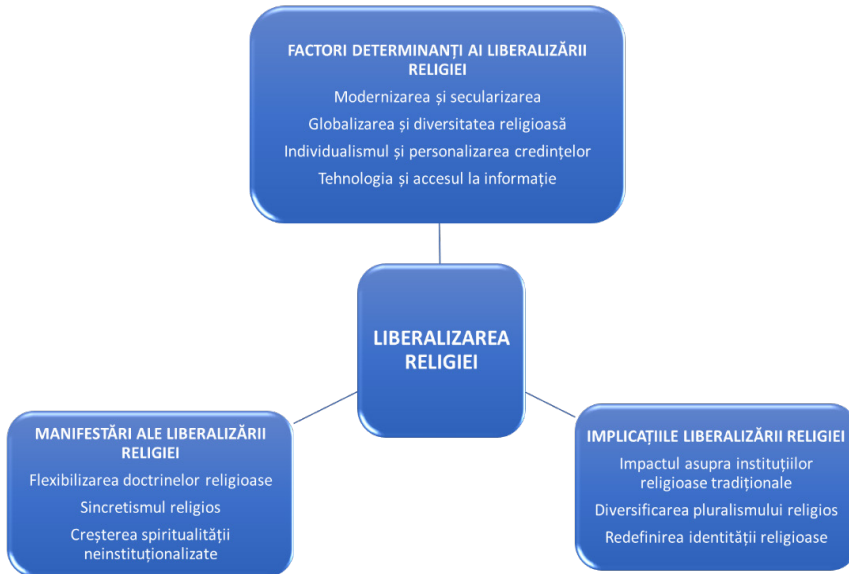

Fig. 1

Potrivit schemei logice prezentate mai sus (fig. 1), articolul de față se bazează pe analiza celor trei structuri importante ce privesc studiul fenomenului *liberalizării religiei* în societatea contemporană:

1. *Factori determinanți ai liberalizării religiei*
  - Modernizarea și secularizarea
  - Globalizarea și diversitatea religioasă
  - Individualismul și personalizarea credințelor
  - Tehnologia și accesul la informație
2. *Manifestările liberalizării religiei*
  - Flexibilizarea doctrinelor religioase
  - Sincretismul religios
  - Creșterea spiritualității neinstituționalizate

3. Implicațiile liberalizării religiei

- Impactul asupra instituțiilor religioase tradiționale
- Diversificarea pluralismului religios
- Redefinirea identității religioase

3. Factori determinanți ai liberalizării religiei

3.1. Modernizarea și secularizarea

Conform dicționarului de sociologie, secularizarea este un „proces caracteristic în special epocii moderne care constă în tendința de diminuare a rolului religiei în viața socială.”⁵ Concret, religia își pierde capacitatea de control asupra sistemului politic, economic, administrativ, asupra vieții sociale în general, datorită diminuării rolului ei de instituție principală a statului.

Lupta împotriva instituțiilor bisericești este întâlnită încă din Evul Mediu. De asemenea, astăzi apar numeroase noi grupări religioase, altele își sporesc numărul de membri, iar în unele părți ale globului biserica se implică din ce în ce mai mult în viața socială și politică. S-a mai spus că procesul de secularizare este privit diferit de sociologi. El este privit diferit și de către sociologii nemarxiști. Astfel, sociologii americani, confrunțați cu un tip particular, redus de secularizare, își orientează cercetările pentru a răspunde la întrebări de genul „dacă” există secularizarea, „unde” se întâlnește secularizarea, „la ce niveluri” este ea mai accentuată.

Pe alte poziții se situează cercetătorii vest-europeni care sunt preocupați de felul „cum” operează procesul de secularizare, „de ce” are loc acest proces, și „ce perspective” are secularizarea. Altă mare diferență între cele două abordări, mai precis între abordările anglo-saxone și cele latine, catolice se află la nivelul cercetării. Sociologii anglo-saxoni optează pentru o sociologie generală, teoretică, pe când „catolicii aderă fără rezervă la o sociologie empirică, metodică, inductivă, dar, în cea mai mare parte, rămân prudenți în elaborarea unei teorii sociologice generale”⁶.

Se poate spune că secularizarea este un proces complex prin care rolul predominant pe care îl deținea religia în viața socială a fost pierdut sau redus, având de a face în același timp cu o alunecare a religiei din sfera

---

5 *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1993, p. 535.

6 Herve Carrier, Emile Pin, *Les catholiques et le sociologie empirique*, în *Essais de sociologie religieuse*, Paris, SPES, 1967, p. 32.

publică în cea privată. Secularizarea este însă doar o parte a procesului de modernizare pe care îl traversează astăzi religia în cadrul procesului mai larg de transformare a societăților contemporane.

În același timp cu secularizarea se întâlnesc tot mai des schimbări ale poziției oficiale a bisericii în legătură cu diverse probleme, apar din ce în ce mai multe noi mișcări religioase, bisericile mari, tradiționale, încearcă să se adapteze noilor condiții din societate. Totodată, apartenența la o religie sau la alta poate duce la conflicte etnice sau la menținerea lor, deoarece identitatea religioasă este parte integrantă a identității etnice și naționale.

Procesul de modernizare a dus la o redefinire a rolului religiei în viața publică și privată. Secularizarea, în special, a avut un impact profund asupra religiei, contribuind la scăderea influenței instituțiilor religioase tradiționale și la promovarea unei viziuni mai laice asupra lumii. În acest context, religia a devenit mai mult o chestiune de alegere personală decât o obligație socială. De când omenirea vorbește despre modernizare și tehnologizare, un fapt a devenit din ce în ce mai sigur, acela că umanitatea a intrat într-o *societate globală* sau pe cale de globalizare.

Un prim proces ce trebuie luat în discuție îl reprezintă *internaționalizarea* (dependența a rezultatelor cercetării și a validării lor de travaliul unor oameni aparținând mai multor națiuni) ce atinge punctul maxim și se transformă în *globalizare*, devenind premisa securității statelor în epoca nucleară. Mass media și tot domeniul *comunicațiilor* din întreaga lume transmit în eter informații mondiale; există o limbă comună internațională (*engleza*); poșta electronică, internetul, anulează lucruri tradiționale; inclusiv *economia* a intrat în era globalizării, în acest proces care tinde să înlănțuiască toate aspecte vieții umane.

De asemenea, aspectul secularizării înglobează *conștiința și comportamentele religioase*, precum și pe cele *politice*, cel puțin în anumite momente și anumite zone ale lumii, deoarece reprezintă „un fenomen mai profund care afectează poziționarea noastră în lume, cunoașterea și viața noastră și antrenează schimbări istorice, ce ne obligă la considerările cele mai extinse ale tradiției.”⁷

Conceptul de secularizare, ridicat la gradul de paradigmă în anii 1970, este strâns legat de evoluția rolului sentimentului religios în socie-

---

7 Andrei Marga, *Religia în era globalizării*, Ed. Fundației pentru studii europene, Cluj-Napoca, 2006, p. 16.

tatea modernă, unde teritoriul de analiză situat sub influența paradigmei secularizării reprezintă un spațiu științific constituit prin raportul dintre modernizare și religie.

Din perspectivă sociologică, *secularizarea* apare la începutul secolului al XX-lea, ca un proces inevitabil, religia găsimu-se în mod inevitabil pe un loc secund în raporturile sale cu procesul raționalizării și cu modernitatea.

K. Marx, E. Durkheim sau M. Weber, au anunțat pierderea influenței și importanței religiei în societățile moderne; pentru Marx, care considera religia ca opiu pentru popor, aceasta trebuia să dispară odată cu venirea societății fără clase și cu sfârșitul alienării; pentru Durkheim, religia trebuia să fie înlocuită printr-un fel de religie civilă continuând o morală care să permită întărirea coeziunii sociale; pentru Weber, progresul omenirii va conduce, printre altele și la marginalizarea religiei.

O perioadă bună de timp, analizele au privilegiat interpretările în termenii de pierdere, privatizare și marginalizare a sentimentului religios și, în consecință (pe termen mediu și lung) dispariția credinței, pustiirea lăcașurilor de cult și abandonarea practicilor religioase comunitare. Această desacralizare a lumii moderne și postmoderne prin transformarea domeniului sacru într-un domeniu secular, înclină mult spre conceptul durkheimian de diferențiere funcțională care presupune că *societatea asumă progresiv toate funcțiile seculare anterior îndeplinite de către religie*.

Legat de noțiunea de secularizare, un aspect caracteristic îl reprezintă pluralizarea ofertei în materie religioasă și pătrunderea religiei într-o situație de liberă concurență pe o piață lipsită de reguli; o situație în care uniformitatea culturală nu mai este impusă de autoritatea politică, arhitectura sacră, omogenă, fragmentându-se într-o multitudine de concepte ale lumii concurente.

Secularizarea nu înseamnă sfârșitul sau declinul religiei, nici dispariția imaginarului sau a iraționalului, ci trimite mai degrabă la un proces al metamorfozei: cel al poziției *socio-culturale* a religiei; o mutație socio-culturală globală ce se traduce printr-o diminuare a rolului instituțional și cultural al religiei; aceasta a pierdut din puterea sa socială pentru a deveni un sector printre celelalte sectoare ale vieții sociale. Religia secularizată nu mai e cadrul globalizator al societății, nici sensul ultim al ordinii sale, deși, această secularizare care reasează statutul socio-cultural global al religiei,

nu evoluează într-o logică a continuității ireversibile; ea este incompletă și incompletabilă.

O parte dintre sociologi discută sociologia religiei ca pe o *sociologie a secularizării*, un proces de trecere a credincioșilor și comunităților din sfera religiozității în profan. Există chiar exprimări că religia fiind o viață spirituală care în curând va aparține „memoriei”, sociologia religiei devine sociologia unui deces anunțat.

Pentru Max Weber secularizarea reprezintă pierderea controlului religios asupra diferitelor sectoare ale vieții sociale, trecerea de la viața religioasă la cea profană, remarcând mai multe domenii de manifestare a secularizării: trecerea de la societatea sacră la cea seculară, transpunerea activităților referitoare la divin în domeniul secular; desacralizarea lumii; declinul religiozității și trecerea la o societate fără religie; orientarea grupurilor religioase spre viața profană; separarea ideilor și instituțiilor religioase de celelalte domenii ale vieții sociale.

Religia continuă să se preocupe de binele și fericirea celorlalți chiar dacă activitățile întreprinse în acest sens sunt considerate *surrogate religioase*. Secularizarea se disociază de declinul religiozității, are în vedere aspectele vizibile, formale, instituțiile, iar prin secularizare se produce un transfer, o mutație a valorilor dinspre religios spre sfera laică.

În principiu, toate aceste discuții asupra subiectului secularizării care aruncă o rază de incertitudine asupra eventualei rațiuni a paradigmei secularizării pentru timpurile modernității târzii, sunt în același timp juste dar și inexacte, deoarece, trăsăturile societăților în care a apărut teoria secularizării, sunt în mare parte transformate.

3.2. Globalizarea și diversitatea religioasă

Spre finalul secolului XX și începutul secolului XXI comunitățile religioase, cu precădere cea creștină, se află în fața unor fenomene care provoacă substanțial identitatea religioasă a societății din întreaga lume și în mod special a Europei.

Fenomenul numit *mondializare* (din perspectivă culturală), *globalizare* (din perspectivă economică) sau *integrare* (din perspectivă politică) comportă multiple schimbări în viața actorului social, schimbări care îl pot transforma. Acest fenomen a devenit o noțiune tot mai frecventă în dezbaterea academice actuale.

Dacă sensul inițial al globalizării era acela de integrare a sistemelor economice, favorizat de progresul tehnologic și multiplicarea relațiilor comerciale, azi, și-a depășit fundamental semnificația. Fenomenul analizat reprezintă o „nouă paradigmă” care sfidează o bună parte din paradigmele sociale precedente, reflectând noile realități globale aflate în plin proces de derulare.

Prin globalizare se produce o translocăție de la valorile culturilor tradiționale la cele care tind spre intimidarea inteligențelor, care se situează într-o neliniștitoare și ineluctabilă post-modernitate. Dacă anterior valorile fundamentale erau cele tradiționale, inclusiv ce țin de domeniul spiritual, actualmente noi dimensiuni le-au luat locul, producându-se o mutație clară a puterii spre economie, finanțe, tehnologie și medii.⁸

Tot mai mulți specialiști analizează fenomenul globalizării, definindu-l simplu: „sat global.”⁹ Conținutul conceptual al acestei sintagme practice anticipează esența unui dintre fenomenele actualmente devenit realitate: tehnologii informaționale prin intermediul cărora comunicăm rapid și frecvent; comprimarea distanțelor prin intermediul noilor tehnologii; interconectarea și creșterea dependențelor reciproce; integrarea piețelor financiare și comerciale; internaționalizarea crescândă a producției (prin intermediul firmelor cu activitate globală; apariția unor probleme planetare care necesită abordări globale (problema ecologică, imigrația masivă cauzată de sărăcie și conflicte, inclusiv terorismul internațional).

Aceste constatări ne determină să considerăm societatea ca fiind una cu un caracter adimensional, care se extinde autoritar la nivel global, neavând un loc bine determinat, ca în cele din urmă să poată fi considerată „utopică”. Societatea actuală pare să accepte tot mai mult „totul”, pare să înglobeze orice, chiar și gândirea socială creștină, dacă aceasta îi face pe plac, într-un mare joc de simulare retorică, de spectacol, de „strategii fatale”¹⁰.

Frontierele devin tot mai șterse iar societățile închise tind să fie considerate inamici ai omenirii. Altfel spus, globalizarea este o omogenizare a lumii. Omul contemporan comunică practic cu întreaga lume din propria locuință (mai ales în condițiile actuale ale pandemiei de COVID-19), dar se găsește și sub directa supraveghere a puterilor din întreaga lume, rămân-

8 Alvin Toffler, *Al treilea val*, București: Politica, 1983. p. 89.

9 M. McLuhan, *Understanding*. New York, 1966, p. 36.

10 I. Bari, *Tratat de economie politică globală*. București: Editura Economică, 2010, p. 904.

nând în propria casă. În acest context se pune o întrebare: *oare nu este aceasta un atac la propria libertate?*¹¹

Merită amintit tot în acest context și un alt proces intens, similar globalizării, ce se află în plină desfășurare, doar că la scară teritorială mai restrânsă, acela de *integrare europeană*. Mii de măsuri și acțiuni au fost propuse pentru a asigura omogenizarea teritoriului Europei, sloganul fiind „O Europă fără frontiere”.

În acest caz este vorba, pe de o parte, de tendințele de eliminarea exclusivismului, care pune probleme atât cât există sisteme închise ce coexistă la nivelul satelor-națiuni, în timp ce pe, de altă parte, de introducerea standardelor uniforme și a culturii comune, fi e ca proces de difuziune, fi e ca participare colectivă în crearea unei culturi noi. Cert este că, actualmente, lumea întreagă este supusă, concomitent, presiunilor antagonice ale fuziunilor și uniunilor economico-politice între state aparținând aceluiași regiuni și, fi siunilor și dezmembrărilor unor state sau uniuni de state sub presiuni naționaliste sau separatiste.¹²

Mai mult, se observă cum standardele universale înlocuiesc omogenitatea particulară, specifică unităților teritoriale mici. În locul diferențierilor din interiorul unităților teritoriale care se dovedeau a fi reciproc exclusive, intervine o uniformitate, reprezentând infrastructura „spațiului expansiunilor” și mișcărilor libere de bunuri materiale, oameni și idei la scară mondială.

Acesta este aspectul privind globalizarea la care reacționează frecvent criticii, considerând că „indivizii vor deveni la fel, peste tot în lume”. Asemenea tendințe sunt estimate ca fi ind negative, în special acolo unde standardizarea și uniformizarea apar alături de tendința de dominare unică, exprimată prin noțiunile „americanizare” și „occidentalizare”, implicând, pe de o parte, standardizarea culturii materiale, de exemplu, rețele hoteliere, piețe de desfacere, aeroporturi internaționale, și, pe de altă parte, uniformizarea culturii nemateriale, de exemplu, folosirea unei limbi universal cunoscute, precum engleza sau uniformizarea religiilor într-una singură.¹³

---

11 G. Mantzaridis, *Globalizare și Universalitate – bimeră sau adevăr*, București: Editura Bizantină, 2002, p. 192.

12 I. Ică jr., *Globalizarea – mutații și provocări. În: Gândirea socială a Bisericii*. Sibiu: Deisis, 2002, p. 482.

13 S. Baștovoi, *Între Freud și Hristos*, Timișoara: Marineasa, 2001, p. 160.

În afara principiilor generale precum raționalizarea și laicizarea mai apar o serie de aspecte noi precum: mondializarea, globalizarea, glocalizarea, emergența comunităților emoționale, etc - caracteristici ale societăților moderne ce ne determină să regândim și să reanalizăm dimensiunea secularizării din alt unghi sau pe alte coordonate.

Sociologul nord-american Peter Berger a pus la un colocviu din 1993 la Universitatea Harvard o întrebare interesantă: „Unitatea situației religioase a Europei occidentale nu se bazează oare pe excepționalitatea sa care o separă de restul lumii?”¹⁴. El a adăugat că vestul Europei este singurul loc în care teoriile clasice ale secularizării au suport fizic observabil.

Dispariția bisericii de pe scena publică, ruperea legăturii biserică-stat, micșorarea comportamentului religios, privatizarea sa sunt fenomene contrare celor care au loc în restul lumii. Pierderea religiei, datorită avansului general al secularizării, este unul din factorii majori ai omogenizării culturale europene din ultimele decenii.

Fenomenul nu este simplu, deoarece trebuie avută în vedere și apariția noilor mișcări religioase. Astfel problema este acum dacă secularizarea și modificarea religiei constau în „pierderea” religiei sau „înnoirea” ei.

Într-o altă ordine de idei, apartenența religioasă nu mai constituie un motiv valabil de excludere sau includere a individului din viața socială, politică sau economică, deoarece există legi care nu aparțin bisericii și care controlează aceste lucruri. Această distincție a domeniilor se înscrie în separarea dintre domeniul public și cel privat. Religia este plasată în sfera preocupărilor private. De o parte se situează statul și ansamblul de reguli, legi formale care îi corespund, de cealaltă parte este individul și libertățile sale.

Societatea contemporană europeană nu presupune o excludere a religiei, ci trecerea acesteia în sfera privată. Nu trebuie uitat rolul jucat de etica protestantă în dezvoltarea spiritului capitalist, care a dus la formarea societății moderne.

Secularizarea este un proces cultural complex care combină pierderea controlului marilor biserici asupra societății care își revendică capacitatea întreagă de a-și modifica destinul și recompunerea sub o nouă formă a reprezentărilor religioase, care să permită existența religiei în această societate autonomă.

---

14 Daniele Hervieu-Leger, *Le religion des Européens: modernité, religion, secularisation, in Identites religieuses en Europe*, Paris, La Decouverte, 1996, p. 10.

Actualitatea societății occidentale, mai precis europene, este construită istoric pe micșorarea rolului religiei iar principala problemă a sociologiei religiilor este de a încerca să înțeleagă aceste mecanisme ale secularizării religiei, ale rearanjării credințelor și reînnoirii fenomenului religios. Toate aceste elemente prezentate lasă să se înțeleagă că peisajul religios al societăților europene vestice, în care se regăsesc toate trăsăturile care sunt denumite *modernitate*, „este astăzi un piesaj în continuă transformare, descompunere și recompunere.”¹⁵

Se pot observa trei categorii de efecte ale secularizării: cele care afectează sistemul bisericilor tradiționale, cele care duc la proliferarea sectelor și cele care au ca urmare liberalizarea și desprinderea de religie.

Marile biserici tradiționale, precum și marile religii se confruntă în societățile secularizate cu o pierdere a puterii pe care o dețineau, cu o diminuare a controlului pe care îl exercitau asupra societății. De asemenea, ele sunt confruntate cu o scădere masivă a numărului de credincioși

Procesul de globalizare nu se referă doar la marile biserici, care și-au pierdut controlul asupra sectoarelor vieții publice. Începând cu secolul al XIX-lea, societatea este confruntată pe plan religios cu apariția unei multitudini de noi mișcări religioase, care au fost denumite uneori cu un accentuat grad peiorativ secte. Importanța studierii acestui fenomen nu este dată numai de numărul mare al acestor grupări religioase, ci și de impactul pe care îl au asupra societății.

Impactul globalizării asupra valorilor umane și cu precădere asupra valorilor religioase îl reprezintă relativismul cultural, identitatea națională pierdută, secularizarea grăbită a religiei și multe alte aspecte complexe. Dar, în acest fel și pe acest fundal se dezvoltă ideea de toleranță umană și în mod special de toleranță religioasă.

Marele scriitor francez, Victor Hugo afirma cu multă tărie și adevăr că: „Toleranța este singura flacăra care poate lumina înăuntrul unui suflet mare.”¹⁶ Din punctul de vedere al înțelegerii toleranței, aceasta poate fi înțeleasă: ca o manevră tactică de a obține ceva (compromis, concesie); ca o formă a dezinteresului față de interlocutor sau tema abordată; ca respect pentru opinia contrară a celuilalt (aceasta este adevărata valoare a toleranței).

---

15 Daniele Hervieu-Leger, *op. cit.*, p. 19.

16 *Toleranța în societatea contemporană*, 06 Iunie 2010, <http://ele77na.wordpress.com>.

Astăzi, Europa de Vest se laudă cu faptul că ar fi eradicat intoleranța religioasă în statele care o compun, deși la ușa ei bat războaiele balcanice și cel din Kosovo, problemele în fostele colonii europene din Africa (Rwanda), iar acum în Orientul Mijlociu și Côte d'Ivoire, astfel că *toleranța religioasă* este departe de a fi o regulă universală.¹⁷

3.3. Individualismul și personalizarea credințelor

Creșterea individualismului în societățile moderne a încurajat o abordare mai subiectivă a religiei. Indivizii nu mai sunt legați de tradițiile religioase moștenite, ci își creează propriul sistem de credințe, bazat pe nevoile și convingerile personale. Această personalizare a religiei este o caracteristică centrală a liberalizării religioase.

Atunci când oamenii au siguranța zilei de mâine și trăiesc într-o societate dezvoltată economic și tehnologic, ei ajung să valorizeze emanciparea individului de restricțiile colectivului, afirmându-se ca persoane autonome și libere.¹⁸

Altfel spus, în acord cu piramida nevoilor a lui Abraham Maslow, atunci când nevoile de bază sunt suficient de bine asigurate, oamenii încep să devină preocupați și de nevoi superioare, cum ar fi auto-actualizarea.

Această schimbare culturală la nivel internațional a fost surprinsă de mai mulți cercetători în mod independent, sub diferite nume:

- + valori materialiste vs. post-materialiste (R. Inglehart);
- + valori de supraviețuire vs. auto-exprimare (R. Inglehart);
- + valori patriarhale vs. emancipative (C. Welzel);
- + colectivism vs. individualism (G. Hofstede);
- + integrare vs. autonomie (S. Schwartz).

De asemenea, individualismul corespunde celor trei valori de tip „individualizing” (grijă, dreptate și libertate) descrise de Jonathan Haidt, spre deosebire de valorile de tip „binding” (autoritate, loialitate și puritate).

Deseori asociem individualismul cu egoismul. De exemplu, spunem într-o nota dezaprobatoare că cineva este individualist când se gândește numai la bunăstarea și avantajele sale, ignorând dorințele și nevoile celorlalți.

---

17 René-Samuel Sirat, *La tolérance religieuse dans les états contemporains*, <http://www.asmp.fr>.

18 L. T. Hobhouse, *Liberalism*, Oxford University Press, London, 2009, p. 4.

Realitatea contrazice însă acest stereotip. De exemplu, într-un studiu care investighează relația dintre individualism și comportamentele altruiste, rezultatele arată că individualismul se asociază pozitiv cu: nivelul crescut de încredere în ceilalți; semnarea unor petiții; participarea la boicoturi; participarea la demonstrații pașnice; implicarea în organizații legate de protejarea mediului, cultură, organizații caritabile. Printre țările cele mai individualiste se regăsesc Suedia, Norvegia și Danemarca, iar, la polul opus, se situează țările islamice și cele ortodoxe.¹⁹

Acest individualism utilitarist implicat de modernitate a adus cu sine și un efect advers: o criză de sens pentru individ. Omul a devenit prins în dilema modernității, între o sferă publică birocratizată, diferențiată funcțional și foarte opresivă, incapabilă să furnizeze o validare socială concretă și plină de semnificații a realității, și sfera privată, incapabilă să ofere parametrii sociali pentru viața de zi cu zi și un sistem de semnificații plauzibil și bine integrat, în care să fie localizate și să dobândească un scop experiențele sale de viață. Din ce în ce mai multe aspecte ale vieții private își pierd caracterul de norme care trebuie luate așa cum sunt ele și intră sub incidența liberei alegeri.

Credința este menită să fie pozitivă, atât în contexte morale individualiste, cât și în implicații sociale mai largi. Corupția și cruzimea informată se manifestă atunci când indivizi bigoți devin excesiv de siguri de propriile convingeri, subminând valabilitatea oricăror posibilități alternative. Cu toate acestea, această deconstrucție are loc numai atunci când o mână de oameni, în beneficiul lor personal, încearcă să definească ce este religia pentru oricine subscrie la acel sistem de credință.

Credința este în mod inerent personală, iar religia, prin extensie, dă prioritate naturii sinelui. Orientările morale pe care le stabilește religia utilizează acest construct al unui individ conștient de sine pentru a ne face conștienți de efectul nostru asupra oamenilor din jurul nostru, folosind acest traseu pentru a crea noțiuni de interacțiuni sociale și beneficii reciproce prin cooperare.

Statisticile privind adepții religiei sau credințelor nu pot fi niciodată foarte precise având în vedere natura dinamică a acestui tipar, precum și

---

19 Minkov M., Dutt P., Schachner, M., Morales, O., Sanchez, C., Jandosova, J., Khassenbekov, Y. și Mudd, B., „A revision of Hofstede’s individualism- Dimensiunea colectivism: Un nou indice național dintr-un studiu în 56 de țări”, *Cross Cultural & Strategic Management*, Vol. 24 Nr. 3, 2017, p. 386-404.

faptul că mulți oameni dintre noi trăiesc în contexte în care libertatea de religie și de credință nu se pot exprima deschis. Prin urmare, statisticile de mai jos au scopul de a exemplifica diversitatea tabloului global. Cifrele indică numărul estimat de adepți ai celor mai mari religii²⁰:

Religii africane tradiționale	100 de milioane
Baha'i	7 milioane
Budism	376 milioane
Cao Dai	4 milioane
Religia tradițională chineză	394 milioane
Creștinism	2,1 miliarde
Hinduism	900 de milioane
Islam	1,5 miliarde
Jainism	4,2 milioane
Iudaism	14 milioane
Neo-păgânism	1 milion
Indigeni (religii tribale, etnici sau animiști)	300 de milioane
Rastafarianism	600 mii
Shinto	4 milioane
Sikhismul	23 de milioane
Spiritism	15 milioane
Tenrikyo	2 milioane
Unitarianism-universalism	800 mii
Zoroastrism	2,6 milioane
seculari, nereligiosi, agnostici și atei	1,1 miliarde

Tabelul 1

Criza indusă de individualismul modern se manifestă diferențiat, în funcție de gradul de expunere al fiecărei persoane și al structurii sociale din care face parte la forțele modernității. Cei mai expuși sunt cei care locuiesc în mediul urban, au un nivel de educație ridicat, lucrează în industrie sau birocrație, au un nivel al veniturilor peste medie etc. Aceștia sunt, de fapt, cei care trăiesc modernitatea la cote maxime.

20 www.adherents.com/Religions_By_Adherents.html.

Spre deosebire de aceștia, indivizii din mediul rural, cu un nivel de educație mai scăzut, cu meserii ne-industriale și ne-birocratice, cu venituri mici etc. Sunt mai puțin expuși modernității. Pentru aceștia din urmă, comunitatea încă mai contează, se confruntă cu oameni, nu cu instituții birocratice, au încă ancore puternice în familie și tradiție.

Teoretic, putem afirma că în contemporaneitate oamenii nu au „terminat-o” cu religia, ci cu un anumit tip de religie și că pretenția religiei de a conduce întreaga societate și viața tuturor indivizilor din cadrul ei a devenit aproape ilegală chiar și în ochii credincioșilor. Credința și participarea religioasă sunt o chestiune de opțiune care ține strict de viața privată și de conștiința personală.

Individualismul afectează religia în cel puțin două moduri: subminează autoritatea care stă la baza organizării coerente și publice a credințelor, precum și sentimentul solidarității și obligațiilor colective. Efectele sale sunt vizibile la nivelul alterării statutului clerului și la îndeplinirea tot mai rară a riturilor de trecere, precum și la derapajele morale.

Dacă ne raportăm din nou la secularizare, se pare că aceasta a afectat doar Bisericile tradiționale, slăbind pregnanța acestora în societate, nu pe cea a religiei în ansamblu. Altfel spus, secularizarea nu produce ateism, ci alte forme de organizare și manifestare religioasă, stimulând inovația religioasă care propășește sub forma noilor mișcări religioase atunci când instituțiile religioase tradiționale slăbesc.

Consecințele privatizării religiei sunt evidente și în privința moralei. Dacă odată aceasta intra sub incidența comandamentelor religioase care legitimau și orânduirea socială, în prezent aceste atribuții sunt reglementate de sistemele legislative, care nu fac însă să reglementeze decât actele fățișe, publice, care perturbă relațiile sociale, în timp ce morala personală devine o chestiune strict privată.

Această ieșire a moralei de sub incidența religiei a condus la o „bulversare morală”, în termenii lui Bryan Wilson, la o „nouă moralitate” sau la o „moralitate permisivă”²¹. S-a ajuns la situația în care ceea ce este legal sau nu este ilegal este bun. Ceea ce legea nu interzice înseamnă că este moral. În mediul familial, părinții nu le mai inculcă copiilor un cadru de atitudini și orientări fundamentat pe valori morale religioase, ci o morală bazată pe

---

21 Bryan Wilson, (ed.), Cresswell, J. (ed.), *New Religious Movements: Challenge and response*, Routledge, London & New York, 1999, p. 36.

un calcul al lucrurilor ce se cuvin făcute sau evitate, după cum subliniază același autor. Doar că din acest calcul dispar bunăvoința față de semeni și angajamentul dezinteresat, care erau propovăduite odinioară de religie. Fără un sistem religios de referință, îndrumarea morală a copiilor a devenit o provocare și pentru profesori, și pentru părinți.

Ni se arată astfel, odată în plus, că, după stabilizarea sa în matricea religiei, prin personalizarea credinței, spațiul dintre cele două structuri antinomice, Binele și Răul, poate primi dimensiuni și caracteristici diferite, aducând, pe scena stabilizării sale, stări și atitudini diferențiate, nuanțate, deși, la nivel social, omogenitatea nu este niciodată radical afectată: dispersat în biserici și culte sau în plan individual, creștinismul păstrează un „originar” comun.²²

În concluzie, individualismul și personalizarea credinței nu suportă doar conotații negative, ci, pot conduce la implicarea în activități colective altruiste, pașnice și voluntare, care promovează drepturile și libertățile oamenilor în general, nu doar a majorității. *Conștientizarea și înțelegerea autonomiei și propriilor drepturi și libertăți într-o manieră emancipativă este benefică nu doar pentru individ, ci și pentru toți ceilalți din comunitate.*

4. Tehnologia și accesul la informație

Tehnologiile moderne, în special internetul, au democratizat accesul la informație, permițând indivizilor să exploreze o varietate de perspective religioase. Aceasta a contribuit la erodarea autorității religioase tradiționale și la o creștere a pluralismului religios.

Accesul la informație este unul din aspectele esențiale ale libertății de exprimare. În absența unui real acces al publicului la informațiile de interes public, libertatea de exprimare, în general, și libertatea presei, în special, nu ar putea să-și îndeplinească rolul fundamental de vector al formării opiniei publice. Noile tehnologii și dezvoltarea lor exponențială din ultimul deceniu au adus, în acest domeniu, provocări de neimaginat.

Într-o jurisprudență aflată în plină expansiune, CEDO a statuat deja că „internetul a devenit în prezent unul din principalele mijloace prin care indivizii își exercită libertatea de a primi și de a distribui informații și

---

22 Mircea Graga, *La intersecția sensurilor. Binele și răul – de la modul la motiv*, Revista Contemporanul, 01 iunie 2021, <https://www.contemporanul.ro/eseu-publicistica/la-intersectia-sensurilor-binele-si-raul-de-la-modul-la-motiv.html>.

idei (...). Internetul joacă un rol important în creșterea accesului publicului la știri și în facilitarea diseminării informațiilor, în general”²³

Pastorul editorialist, Ed Stetzer care semnează blogul The LifeWay Research a pornit un sondaj virtual în urma căruia a sintetizat opiniile utilizatorilor de internet privind relația dintre religie și tehnologie. Între cele 125 de răspunsuri primite la întrebarea „ce trebuie să luăm în calcul atunci când vorbim despre religie și tehnologie?”, Stetzer a putut observa cum se cristalizează anumite tendințe de susținere sau de reprobare a implicării tehnologiei în răspândirea unui mesaj religios. Și pe unele și pe celelalte le-a analizat și le-a trecut în 2 topuri: cele mai des menționate 12 aspecte pozitive și cele mai des menționate 12 precauții.²⁴

ASPECTE POZITIVE/ BENEFICII	ASPECTE NEGATIVE/ PRECAUȚII
<p>1. Comunitate online. Beneficiul care a fost menționat cel mai des în răspunsurile primite de Stetzer este cel al comunităților online. De la grupuri pe Facebook, Google+ sau întâlniri pe Skype, toată lumea a menționat beneficiile conferințelor video. Distanța nu mai este o barieră cu aceste aplicații.</p>	<p>1. Toată lumea își spune părerea. Datorită tehnologiei, oamenilor le este acum prea ușor să scrie și să își împărtășească gândurile și opiniile. Credincioșii ar trebui să fie preocupați să promoveze dragostea și faptele bune. Și deși este acceptabil să îți exprimi punctul de vedere, mulți ajung să conteste pe internet caracterul celor care diferă de ei din punct de vedere teologic.</p>
<p>2. Transmisiuni simultane. Moda bisericilor „multi-site” este din ce în ce mai răspândită. Este foarte la îndemână și ieftin atât pentru biserici, cât și pentru enoriași, să transmită simultan o predică sau o conferință dintr-o locație, către multe alte locații, răspândite în toată țara. Astfel oamenii pot avea acces la programe speciale, pe care altfel nu le-ar putea urmări fără să facă un drum costisitor.</p>	<p>2. Bârfă și zvonuri. Viteza cu care se răspândesc informațiile pe internet este uimitoare. A ajuns o normalitate să vezi pe Twitter anunțuri ale deceselor unor vedete, care sunt fie false, fie premature. Oamenii trebuie să fie atenți cu ceea ce postează. Este mai important ca informațiile să fie corecte, decât să fie postate primele.</p>

23 CEDO, *Cengiz ș.a. c. Turciei*, 2015.

24 Ed Stetzer, *iFaith: How Religion and Technology Coexist in a Digital Age*, lifeway.com.

<p>3. Biblia și muzica la îndemână. Accesul la Biblie pe medii digitale. Utilizatorii de internet pot găsi imediat un anumit verset sau pot să își facă un plan de lectură, folosind o simplă aplicație. De asemenea, o bibliotecă vastă de muzică religioasă de calitate, inclusiv imnuri cu versurile scrise, este disponibilă doar datorită tehnologiei.</p>	<p>3. Deconectarea de oamenii reali. În timp de tehnologia are avantajul de a crea comunități de oameni, pornind chiar de la cele mai mici trăsături pe care le au în comun, în același timp, deconectează utilizatorii de la persoanele din jur. Grija pentru aproapele a trecut din mediul real, în cel virtual, unde s-a pierdut. Tehnologia vine cu riscul de a crea prieteni virtuali, în detrimentul relațiilor descrise în Faptele Apostolilor 2:42.</p>
<p>4. Folosirea videoclipurilor. „Vremea proiecteurului este foarte aproape de apus”, afirmă tot mai mult analiști ai fenomenului tehnologic. Actualmente, totul de la anunțuri la predici, se poate face prin videoclipuri.</p>	<p>4. Fiecare utilizator, cu alte abilități. Cu noua tehnologie vine și nevoia de instruire. Unii oameni pot învăța instinctual și într-un timp scurt cum să opereze programe necunoscute. Alții, în schimb, nu sunt așa de norocoși. Atunci când biserica introduce tehnologie nouă, programe noi, aplicații noi, este posibil ca nu toată lumea să fie încântată, în special cei în vârstă, care se pot simți lăsați în urmă.</p>
<p>5. Promovarea de evenimente. Social media permite conectarea și schimbul de informații. Anunțurile de evenimente pe Facebook, memento-urile și invitațiile prin e-mail și calendarele în comun, toate pot fi folosite pentru a programa, a promova și a planifica evenimente.</p>	<p>5. Costul de a fi în pas cu tehnologia. Schimbările tehnologice sunt foarte rapide. Noi programe și noi instrumente ies pe piață în fiecare lună. Tehnologia este o investiție mare pentru mulți oameni, dar o investiție și mai mare pentru biserici. Cu bugete restrânse, aproape orice biserică ar alege să investească în misiuni sau în comunitate, decât în tehnologie.</p>
<p>6. Rețele sociale specifice bisericii. Aplicații pe internet, precum The City and sau The Table Project, au adus instrumente specializate pentru biserici, care le ajută în furnizarea de informații despre cererile de rugăciune, grupuri comunitare, oportunități de servicii și multe altele.</p>	<p>6. Distragere de la predică. Stetzer, care este și pastor, scrie pe blog că el nu are o problemă cu utilizarea aplicațiilor biblice pe iPad sau smartphone în timp ce predică. Cu toate acestea, își dă seama că pentru mulți enoriași poate fi o ispită pentru a verifica conturile de e-mail, Facebook sau Twitter sau pentru a juca Angry Birds. În final, dacă nu se poate utiliza un dispozitiv fără a fi distras de la predică, atunci nu ar trebui folosit deloc, mai spune el.</p>

<p>7. Aplicații pentru biserici. Aplicațiile mobile au devenit moduri simple de a împărtăși cu cei din jur podcast-uri, anunțuri, detalii de evenimente, postări de blog și cereri de rugăciune. Ele servesc, de asemenea, ca modalități simple de a împărtăși informații despre biserică pentru potențialii vizitatori.</p>	<p>7. Impactul asupra familiei. „Avem nevoie să punem niște limite pentru timpul petrecut în familie”, scrie Stetzer. El dă exemplul personal, în care își duce fetele la pescuit, la un anumit interval de timp. Petrec timpul vorbind, împărtășind detalii intime, pe care altfel ar trebui să le caute pe paginile personale de Facebook.</p>
<p>8. Căutări de predici și note personale. A lua notițe în timpul predicii nu este nimic nou, dar posibilitatea de a le cataloga digital, astfel încât acestea să poată fi căutate și arhivate, este alt nivel. Notițele pot fi luate cu mai multe aplicații biblice și exportate, distribuite pe Twitter și Facebook sau păstrate pentru lectură.</p>	<p>8. Comunitatea reală. Proximitatea nu poate crea singură o comunitate adevărată. Dar nici pixelii sau gigaocteții nu o pot face. Biserica online și serviciile de închinare pe internet pot fi un instrument util sau pot alimenta nevoia de confort a oamenilor. Prezența fizică, împreună cu alți credincioși, este încă necesară pentru a crea și menține vie o comunitate. Tehnologia o poate crește numeric, dar nu ar trebui să ajungă să o înlocuiască.</p>
<p>9. Urmărirea conferințelor de la distanță. Prin rețele sociale, orice persoană poate urmări evenimente sau conferințe transmise în direct, de la sute sau mii de kilometri distanță. Prin căutarea unui cont pe Twitter se pot vedea citate, imagini și toate detaliile despre ceea ce se întâmplă la conferință, de la oameni care sunt la fața locului.</p>	<p>9. Dăruirea online. Mulți consideră donațiile financiare ca un act de închinare. Comoditatea, însă, a intrat și în acest domeniu. Mulți oameni din ziua de azi plătesc totul online, facturi de acasă sau zeciuiala la biserică. Însă atunci când faci un dar, trebuie să ai o atitudine de mulțumire și recunoștință față de Dumnezeu, atitudine care deseori nu poate fi activată la fel de repede cât faci un click.</p>
<p>10. Responsabilitate instantanee. Influența aduce responsabilitate. Acest lucru nu este nicăieri mai evident decât în comunitatea online. Un tweet, o actualizare a statusului, un comentariu pe blog. Asta e tot ce trebuie pentru a fi aproape instantaneu muștrat, umilit sau provocat. În timp ce mulți văd asta ca un aspect negativ, alții îl văd ca unul pozitiv, pentru că astfel oamenii sunt provocați constant să își măsoare cu grijă cuvintele și să creeze relații bazate pe iubire și înțelegere.</p>	<p>10. Disciplinarea religioasă online. Problemele între frații de credință ar trebui rezolvate în privat și într-un mod discret. Acum însă, mulți se angajează în certuri lungi pe Facebook sau Twitter. Una dintre cele mai mari probleme pe care le-a adus tehnologia este că schimbă normalitatea, iar cei care rămân la normele vechi ajung să fie martori la felul în care se tratează unii și alții în fluxurile de comentarii de pe rețelele de socializare sau bloguri.</p>

<p>11. Dezvoltare continuă. Resurse de învățare online, cum ar fi Porterbrook, au avut un rol esențial în dezvoltarea și formarea de lideri, scrie pastorul. Seminarele au cursuri online și diplome acreditate. Datorită progreselor tehnologice, dezvoltarea personală și profesională este mai accesibilă ca oricând.</p>	<p>11. Iubirea online. Dintre cei 125 de oameni care i-au răspuns pastorului, cei mai mulți au trecut întâlnirile pe internet la „așa nu”. Deși există servicii destinate în mod specific creștinilor, pericolul de a fi păcălit se menține. Stetzer spune că ar trebui să discernem între ce este profitabil și ce este periculos. Sunt destule cazuri de căsnicii fericite, care au început de la un astfel de serviciu, însă sunt și cazuri în care oamenii au avut de suferit în urma încercării de a-și găsi partenerul de viață pe internet.</p>
<p>12. Rugăciune pe zone. Rugăciunea pentru o zonă specifică este o practică obișnuită în viața multor credincioși. Datorită Google Maps și Google Earth, astfel de rugăciuni se pot face virtual. „Rugăciunea pentru sate, cartiere, oameni și comunități despre care nu am știut niciodată că există este acum la fel de ușor de făcut ca indicând sau făcând clic pe o hartă.”</p>	<p>12. Promovarea de sine. Această precauție finală este discutabilă, deoarece fiecare utilizator de internet are o definiție diferită despre ce înseamnă „prea mult”. Obiectivul mass-media social nu este unul de promovare, ci de socializare. Cea mai bună recomandare este: Nu posta mesaje de dragul de a posta mesaje.</p>

Tabelul 2

Se pare că bisericile tradiționale precum și noile mișcări religioase au intuit extraordinarele avantaje și posibilități pe care le oferă spațiul virtual, dovedindu-se foarte receptive față de această nouă formă de comunicare și interacțiune umană.

Încă din anii 1995-1996, când world wide web-ul se adresa unui public foarte restrâns, grupări precum Scientologia, ISKCON, Biserica Unificării, Sōka Gakkai, Biserica Universală și Triumfătoare, Eckankar, Osho ș.a. au început să fie prezente în spațiul virtual prin site-uri proprii.

Cu siguranță, în comparație cu mijloacele clasice de misiune în societate (cărți, casete, programe radio și TV), internetul oferă considerabile avantaje bisericii, dovedindu-se a fi cea mai simplă, accesibilă și ieftină cale de diseminare a doctrinelor și de recrutare de noi adepți. Oricine, cu minime cunoștințe tehnice în domeniu, poate fi prezent în spațiul virtual, dobândind o deschidere pe care nici o strategie clasică de misiune nu o poate oferi.

Un alt avantaj este și acela că, spre deosebire de canalele clasice de comunicare mediată, internetul facilitează și un feedback – de multe ori în timp real – din partea interlocutorilor și permite celui care postează să revină cu precizări, răspunsuri la eventualele întrebări etc.

Trebuie să amintim și Inteligența Artificială (AI) - tehnologia care-i permite unui computer să gândească la fel ca un om și pe care diferite culte încep să o folosească. În acest fel roboții pot rosti predici, pot oferi sfaturi și se pot ruga cu credințioșii.

Ca de exemplu, un templu budist cu peste 400 de ani vechime, așteaptă un robot numit Mindar, proiectat să arate precum Kannon, zeița îndurării. Măinile, umerii și fața sunt din silicon, pentru a semăna cu pielea umană. Călugării budiști din acel templu afirmă că roboții ne sunt superiori deoarece aceștia pot evolua la nesfârșit, meditănd continuu în cel mai bun mod și nici nu mor. O credincioasă mărturisea pentru BBC că atunci când s-au privit în ochi cu Mindar - robotul călugăr, a simțit că acesta are suflet.

Este foarte clar că Inteligența Artificială va provoca schimbări și în alte religii așa cum este și cazul călugărului SanTO, primul robot catolic din lume. Gabriele Trovato, cercetător la Universitatea Waseda, lucrează la acest proiect de mai bine de câțiva ani și e aproape gata.

Cercetătorul susține că acest robot catolic va fi de mare ajutor în special în perioade de lockdown și nu numai. Folosirea roboților sau a inteligenței artificiale va ajuta la înțelegerea credinței creștine. Nu pentru a înlocui preotul, pentru că robotul nu are suflet, nu este o persoană”, este de părere Slawomir Abramowski, preot catolic.

Pe de altă parte se pune întrebarea dacă nu cumva Inteligența Artificială poate fi periculoasă pentru religie. Iar răspunsul e unul cât se poate de clar: „Robotul nu va înlocui niciodată un rabin sau un preot pentru că nu are suflet. Inteligența Artificială o poate lua razna, și acesta este unul dintre cele mai mari pericole, ca dispozitivul să controleze oamenii și religia. Nu cred că asta vrea Dumnezeu – conchide rabinul Moshe Lewin.”²⁵

---

25 Luana Pavaluca, *Dumnezeu și roboții: Clericii se tem că Inteligența Artificială ar putea dezvolta o religie proprie*, 30.10.2021, https://www.digi24.ro/stiri/sci-tech/lumea-digitala/dumnezeu-si-robotii-clericii-se-tem-ca-inteligenta-artificiala-ar-putea-dezvolta-o-religie-proprie-1709145?__grsc=cookieIsUndef0&__grts=57540595&__grua=e8db1a910ee088b469ecfd2b6a9b9da5&__grrn.

5. Manifestări ale liberalizării religiei

5.1. Flexibilizarea doctrinelor religioase și sincretismul religios

Liberalizarea religiei se manifestă printr-o diversificare a practicilor religioase și o fragmentare a autorității religioase. Aceste manifestări reflectă o adaptare continuă a religiei la contextul social și cultural contemporan.

O consecință majoră a liberalizării religiei este flexibilizarea doctrinelor și dogmelor religioase. În loc să adere strict la învățăturile tradiționale, mulți credincioși aleg să interpreteze textele religioase într-un mod care este compatibil cu valorile și stilul lor de viață contemporan.

Cercetătorii abordează fenomenul respectiv și propun o perspectivă asupra *noutății* noilor mișcări religioase. Aceștia consideră că elementul de noutate rezidă în aspectul cantitativ al apariției și răspândirii acestor mișcări.

„Ceea ce face ca actuala situație să fie nouă este dezvoltarea simultană a unui număr exagerat de mișcări religioase.”²⁶ Această perspectivă, cât se poate de simplă și cuprinzătoare, oferă avantajul evitării dezbaterilor privind originalitatea doctrinară sau noutatea cronologică a noilor mișcări religioase, însă prezintă inconvenientul reducerii acestora doar la aspectul lor cantitativ.

Dacă privim retrospectiv la valul neoreligiozității anilor '60 unde s-a pierdut o mare parte din intensitatea doctrinară, aceasta nu înseamnă că nu continuă să apară noi mișcări religioase destul de reduse, ce nu ating proporțiile unui fenomen.

Astfel că aceste mișcări religioase sunt noi prin faptul că au apărut într-un moment al istoriei Occidentului când religia părea să fie în declin. Într-un context în care secularizarea și „demitologizarea” sugerau că religia este pe cale să iasă din viața oamenilor, fundamentalismul religios și noile mișcări religioase au apărut împotriva tendinței generale. În acest mod, noutatea acestor mișcări ar consta în surpriza pe care apariția și succesul lor l-au reprezentat pentru cei care analizează scena religioasă.²⁷

Controversa în jurul noutății probabil că va continua atât timp cât va continua și cea în jurul definirii termenului nouă mișcare religioasă. Cert

---

26 James A. Beckford, (ed.), *New Religious Movements and Rapid Social Change*, Sage, London, 1986, p. 74.

27 John A. Saliba, *Understanding New Religious Movements*, AltaMira Press, Walnut Creek, CA, 2003, p. 19.

este faptul că, din mai multe puncte de vedere, mișcările religioase apărute începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea și care nu se încadrează în tipologia clasică a sectei pot fi – cel puțin în spațiul religios occidental – considerate noi.

O tendință actuală observată este creșterea spiritualității neinstituționalizate, unde indivizii își exprimă nevoile spirituale în afara structurilor religioase formale. Această tendință reflectă o mișcare către o religiozitate mai individualistă și mai flexibilă, care nu necesită afiliere formală la o biserică sau o altă instituție religioasă.

Flexibilitatea teologică are și implicații pentru viețile noastre colective împreună. Un accent prea mare pe flexibilitate și biserica va deveni din ce în ce mai puțin distinctă de lume. Prea multă rigiditate și lumea „nu va mai vedea prin acțiunile noastre un Dumnezeu răbdător și bun, dedicat unui trup unificat al lui Hristos.”²⁸

Sincretismul religios, fenomenul de combinare și fuziune a credințelor și practicilor religioase din tradiții diferite, este răspândit în multe regiuni ale lumii. Iată câteva date care reflectă prevalența și impactul acestui fenomen:

1. America Latină: În Brazilia, sincretismul dintre catolicism și religii africane, precum Candomblé sau Umbanda, este semnificativ. Aproximativ 30% din populația braziliană practică o formă de religie sincretică, combinând elemente din creștinism cu tradiții africane și indigene.

2. Africa de Vest: În multe țări din Africa, cum ar fi Nigeria sau Ghana, sincretismul dintre creștinism, islam și religiile tradiționale africane este comun. De exemplu, în Nigeria, aproape 50% din populație este considerată a fi influențată de sincretism, îmbinând practicile creștine sau islamice cu cele tradiționale.

3. Asia de Sud-Est: În Filipine, un stat majoritar catolic, sincretismul dintre catolicism și credințele indigene precreștine rămâne puternic. Peste 80% din populație se identifică drept catolică, dar multe practici religioase includ elemente indigene, cum ar fi venerarea spiritelor locale (anito).

4. Japonia: Sincretismul dintre budism și șintoism este o caracteristică esențială a religiozității japoneze. Aproximativ 70% din populația japoneză participă la practici șintoiste, cum ar fi festivalurile (matsuri), și

---

28 James Spencer, *Being Theologically Flexible Without Becoming Double Jointed*, 14.07.2021, <https://moodycenter.org/articles/being-theologically-flexible-without-becoming-double-jointed/>.

totodată urmează ritualuri budiste, mai ales pentru evenimente legate de moarte și înmormântări.

5. Caribe: Sincretismul religios este foarte vizibil în religii precum Santería din Cuba și Vodou din Haiti, care combină elemente din creștinism (mai ales catolicism) cu credințe și practici africane tradiționale. În Cuba, între 8% și 12% din populație practică Santería, iar în Haiti, Vodou este practicat de un procent similar.

6. Religii noi: Religii sincretice moderne, precum Bahá'í, au crescut în număr. Bahá'í, care combină elemente din islam, creștinism, iudaism și alte religii, are aproximativ 7-8 milioane de adepți în întreaga lume, fiind una dintre cele mai răspândite mișcări sincretice moderne.

Problematika sincretismului religios sau combinarea elementelor din diferite tradiții religioase, reprezintă o altă manifestare a liberalizării religiei. Aceasta permite indivizilor să își construiască un sistem de credințe personalizat, care poate îmbina aspecte din mai multe religii sau spiritualități.

Centrul de Cercetări Culturale al Universității Creștine din Arizona a realizat un studiu care arată că doar 6% dintre adulții americani au o viziune biblică asupra lumii, deși 51% se declară credincioși și trăiesc cu senzația că viziunea lor, concepțiile după care se ghidează, sunt conforme cu Sfânta Scriptură.

În opinia lui George Barna, cercetător principal al Centrului pentru Viziunea Biblică asupra Lumii de la Consiliul de Cercetare a Familiei și șeful Centrului de Cercetări Culturale al Universității Creștine din Arizona, acest lucru se întâmplă datorită faptului că bisericile evanghelice din America nu se mai apleacă asupra Bibliei atât de des sau atât de profund pe cât se obișnuia.

Viziunea dominantă asupra lumii și în mod special în America de astăzi este „sincretismul”, care presupune alegerea unor elemente din mai multe viziuni asupra lumii. Rezultatul este că americanii includ adesea în concepțiile lor credințe care se află în conflict și se contrazic reciproc. În total, 88% dintre adulții americani sunt de acord cu sincretismul, potrivit datelor Centrului de Cercetări Culturale al Universității Creștine din Arizona.

Sincretismul religios este amestecarea a două sau mai multe sisteme de credințe religioase într-un sistem nou sau încorporarea într-o tradiție religioasă a credințelor din tradiții fără legătură cu aceasta.

Prin acest raționament, adăugarea unei credințe incompatibile corupe religia originală, făcând-o să nu mai fie adevărată. Astfel că, în societatea laică modernă inovatorii religioși construiesc uneori noi credințe sau principii cheie în mod sincret, cu beneficiul sau scopul de a reduce discordia inter-religioasă.

Anumiți analiști propun o serie de șapte viziuni mortale ale lumii (gnosticismul, legalismul, dualismul, darwinismul, pragmatismul, umanismul, sincretismul) viziuni ce nu doar că seduc, ci chiar încearcă să omoare literalmente credința creștină, contribuind însă la viziunea asupra lumii care domină astăzi, numită „progresism” – Steve Deace.²⁹

Printre aceste șapte viziuni se află și sincretismul. Din dorința de a ne înțelege cât mai bine posibil, ca și creștini nu ar trebui să îmbrățișeze niciodată sincretismul ca o modalitate de a fi pe aceeași lungime de undă, deoarece sincretismul este însăși esența intoleranței, în timp ce pretinde că este altfel.

Lumina și întunericul vor ajunge în cele din urmă la un conflict, iar viziunea asupra lumii a cuiva trebuie să iasă câștigătoare. Până la urmă, cei care sunt mai puternici, își vor impune altora viziunea lor și va trebui să ne supunem. Confuzia va deveni, astfel, normă și claritatea va fi aruncată pe fereastră”³⁰

Sincretismul religios continuă să fie o forță importantă în dezvoltarea și evoluția credințelor religioase, reflectând adaptabilitatea și interacțiunea culturală a comunităților globale.

6. Implicațiile liberalizării religiei

6.1. Impactul asupra instituțiilor religioase tradiționale și diversificarea pluralismului religios

Liberalizarea religiei a contribuit la o creștere a pluralismului religios, permițând coexistența pașnică a diferitelor tradiții religioase și spirituale. Acest pluralism este adesea văzut ca o reflectare a valorilor democratice, cum ar fi toleranța și libertatea de alegere.

---

29 Don McCullen, *7 Deadly Worldviews That Threaten Christianity*, 15.01.2018, <https://www.christianpost.com/voices/7-deadly-worldviews-that-threaten-christianity.html>.

30 Leonardo Blair, *America under threat from syncretism, George Barna says in study; churches urged to respond*, 12.05.2023, <https://www.christianpost.com/news/america-under-threat-from-syncretism-george-barna-says.html>.

Începând cu anii 60, științele sociale vorbesc despre trecerea de la societatea modernă la modernitatea târzie sau la postmodernism. Atât profilul cât, și abordarea religiozității se schimbă odată cu trecerea la postmodernism. Societatea postmodernă este una deschisă, tolerantă, reflexivă. În postmodernism, declinul instituțiilor religioase tradiționale nu mai este privit ca o consecință a scăderii importanței sociale a religiei, ci face parte dintr-o serie de fenomene specifice lumii postmoderne. Religia societății postmoderne este una diferită de cea a societății tradiționale, a cărei axă principală o constituie credința instituționalizată și pusă în practică prin intermediul bisericilor tradiționale. Religiozitatea lumii postmoderne îmbracă două forme diferite și în mare parte opuse: *pluralismul religios* și *fundamentalismul religios*.

Rădăcinile pluralismului religios se află în ceea ce se numește „pluralismul indivizilor”, fi în pluralismul comunităților și acest termen face parte din vocabularul politic modern dare este și un concept folosit permanent de științele sociale. Acest concept se folosește atât în Europa, cât și în SUA și descrie în societățile moderne coexistența pașnică a unor grupuri sociale din punct de vedere etnic, religios și social.³¹

Conceptul de „pluralism religios” comportă diverse semnificații³² și poate fi folosit în sens descriptiv, dar și în sensul evaluator.³³ James A. Beckford afirmă că limbajul nostru este mai puțin ambiguu când vorbim despre „diversitatea religioasă” decât despre pluralismul religios.³⁴ În acest mod reușim să operăm cu mai multe distincții și crește claritatea necesară unei bune observări a problemei pluralismului.

Diversitatea religioasă este și rezultatul filosofi ei politice moderne, o realitate greu de contestat avându-și sursa ei în dreptul public și nu în cel privat, ca un răspuns al statului modern la nevoile religioase ale oamenilor, dar și efectul diverselor politici de toleranță față de religiile minoritare pe care Europa le-a cunoscut începând cu secolul al XVI-lea, în diverse țări din Vest.

Pluralismul religios se referă la un sistem politic și social care acordă diferitelor religii un respect egal în interiorul statului precum și mijloace

31 Grace Davie, *Religion in Britain since 1945*, ed. Blackwell, Oxford, 1994, p. 163.

32 Peter L. Berger, „Aspects sociologiques du pluralisme”, în *Archives des sciences sociales des religions*, vol. 23, nr. 1, 1967, pp. 117-127.

33 Ole Riis, „Trends in Danish Religion”, în *Social Compass*, 35, 1988, p. 49.

34 James A. Beckford, „ Politics and Religion in England and Wales”, în *Daedalus*, 2003, pp. 73-102.

egale pentru ca fiecare să-și poată practica efectiv propria religie.³⁵ Astfel, statul ține cont de specificul fiecărei religii iar în ceea ce privește trăsăturile esențiale ale religiei dominante acestea trebuie să nu fie prescrise prin reguli care să creeze un avantaj față de celelalte minorități sau grupe religioase.

În secolul al XIX – lea pluralismul religios a fost mai curând privit ca făcând parte din procesul de emancipare a tuturor sferelor vieții inspirat fiind de ideile Revoluției franceze un anume *pluralism identitar*.³⁶

La începutul secolului XX pluralismul religios nu mai este preocupat doar de diversitatea religioasă, ci încearcă să atragă atenție asupra pluralismului din interiorul religiilor. Într-adevăr, ca urmare a procesului de liberalizare a pieții de bunuri simbolice, religiile sunt văzute din două aspecte, una cea a globalizării și a doua cea a diversității.

Această pluralizare religioasă atât de puternică s-a dezvoltat în urma apariției istoriei religiilor. Astfel, pluralismul religios presupune existența și implicit acceptarea la nivel social a mai multor instituții de tip religios care funcționează în paralel, având funcții similare și fiind acceptate de către societate.

Practic, instituțiile religioase oferă alternative pentru credința religioasă în condițiile în care practica și credința religioasă au devenit acte de consum. Câmpul religios este unul fragmentat, în care fiecare organizație religioasă oferă un anumit tip de spiritualitate, iar individul alege ceea ce consideră că i se potrivește. Astfel, religia tradițională poate fi în declin, însă religiozitatea nu dispare, ci îmbracă noi forme, mai degrabă centrate pe spiritualism.

În acest fel, pluralismul religios devine un fenomen universal, care exprimă realități colective. În mod paradoxal efectele globalizării nu-și impun amprenta uniformizării cultelor, ci mai curând diversificarea lor, răspândirea fără precedent a acestora și crearea unor societăți multireligioase în care dialogul între culte devine absolut necesar pentru cunoașterea reciprocă, depășirea conflictelor și stabilirea unor legături în vederea consolidării societății.

Pluralismul religios, cu amploarea pe care a luat-o în urma emigrărilor din ultimii ani, creează de multe ori dificultăți reprezentanților religiilor

---

35 *Idem*, „The vagaries of religious pluralism”, în *Social Theory and Religion*, Cambridge University Press, 2003, p. 90.

36 Pierre-Henri Prelot, „Les religions et l'egalite en droit francais”, în *Les Cahiers de droit*, vol. 40, no 4, 1999, pp. 849-886.

tradiționale, care sunt puși în situația de a se accepta. Problema care se pune este până unde poate înainta această acceptare. Principala reticență care plutește asupra acestei situații vizează în fond amestecurile doctrinare, care reprezintă un risc pe care nu și-l asumă nici una dintre religiile respective.

Diversitatea fenomenului religios, regresul Bisericilor istorice, apariția noilor credințe în afara religiilor tradiționale organizate instituțional, ca și dezvoltarea unei veritabile pieți religioase, toate acestea definesc societatea contemporană. Această diversitate, generată de secularizare, globalizare și de modifi cările demografice, se extinde în sfera valorilor, a concepțiilor despre lume și viață, a moralității și a practicilor religioase.

În comunitățile umane se întâlnesc creștini, evrei, musulmani, hinduși, budiști, confucianiști, atei și agnostici nu doar într-o proximitate spațială, ci și în inter-relații complexe de natură economică, politico-socială și cultural-religioasă. Pentru o mai bună înțelegere a conceptului, el este adesea asociat domeniului la care se referă: pluralismul cultural, pluralismul ideologic, pluralismul politic, pluralismul etnic sau pluralismul religios. Spiritualitatea contemporană este, între altele, una pluralistă.

Pluralismul religios în societatea contemporană presupune faptul că nu mai există o singură tradiție religioasă sau religie dominantă. În societățile moderne, pluraliste, religiile pot juca un rol vital ca furnizoare de sens și semnificații pentru cei care le îmbrățișează.

Un efort pentru înțelegerea pluralismului religios nu înseamnă nici relativism, nici renunțarea la atașamentul față de propria credință, ci reprezintă un pas necesar pentru ancorarea în realitățile contemporane.

Cealaltă formă pe care o îmbracă religiozitatea în societățile postmoderne este *fundamentalismul religios*. Fundamentalismul este practic opus pluralizării și al fragmentării credințelor și apare ca reacție la reflexivitatea și toleranța specifică modernității târzii.

În epoca modernă religia nu dispăre, ci poate lua uneori forme foarte evidente, religiozitatea de tip fundamentalist concentrându-se la nivelul unor grupuri sociale sau în anumite comunități. Trăsătura distinctivă a acestor mișcări fundamentaliste o constituie respingerea modernității, ele apărând ca o reacție la transformările produse în societate ca urmare a modernizării, industrializării, globalizării.

Astfel, pluralismul este o provocare și nu se rezumă numai la adoptarea unei atitudini tolerante, ci la o încercare activă de a-l înțelege pe celălalt.

Există diferite grade de pluralism religios, de la unele îngăduitoare la cele tari, iar tipul de pluralism cel mai des invocat și aplicat este acela numit „pluralism identitar”.

Pluralismul religios identitar urmărește să obțină egalitatea tuturor grupurilor religioase și își motivează intenția pe dreptul la libertatea religioasă și nu pe credo-ul profesat. Din acest motiv aici apare o tensiune între acest drept politic modern și conținutul religios al celor ce pretind recunoașterea lor politică. Pluralismul religios astăzi se referă la o multitudine de credințe repartizate pe toată planeta și care nu țin de un sistem teologic sau o instituție religioasă.

Dincolo de frontierele geografice, instituționale și culturale, într-o multitudine de credințe găsite pe piața liberă îi permite omului să stabilească de la un pluralism religios global la unul individual.

Un fenomen cheie în Europa în ultimii ani l-a reprezentat afluxul de imigranți, cel mai adesea de pe continentele mai sărace ale fostelor imperii. Aceste grupuri minoritare formează terenul de testare pe care pluralismul european își face față provocărilor. Ideea de pluralism este, prin definiție, plină de tensiuni.

Pe de o parte, cuprinde diversitatea, dar, pe de altă parte, adoptă cel mai adesea traseul multiculturalismului. În încercarea de a conviețui cu grupuri religioase și culturale în condiții care ambele oferă spații de diferență, dar nici nu amenință imaginația Europei, multiculturalismul trasează granițe în jurul grupurilor etnice, religioase sau culturale ca modalitate de a le gestiona.

Ca politică și practică, multiculturalismul se bazează pe noțiuni fixe de identitate, care, în contextele din ce în ce mai mobile și hibridizate ale lumii de astăzi, pur și simplu nu reflectă în mod adecvat realitățile sociale mobile și mutante. Ca urmare, numeroase granițe străbat peisajul european, anulând proiectul pluralismului chiar în momentul în care acesta este în curs de modelare. Important de amintit este faptul că în practicile multiculturalismului sunt în joc chestiunile de incluziune și excludere, transformând integrarea într-o problemă cheie în Europa contemporană.³⁷

Dintre „noile” minorități, musulmanii reprezintă cea mai mare comunitate. Prezența musulmană este rezultatul fluxurilor de migrație contemporane legate de industrializarea țărilor europene. În Franța și Regatul

---

37 Modood Tariq, *Multiculturalism* (ediția a 2 -a), Oxford: Polity Press, 2013, p. 33.

Unit, migrații musulmani erau deja numeroși încă din anii 1950-1960 datorită nivelului ridicat de industrializare. În Germania, rutele de migrație se bazează mai degrabă pe motive economice. În țările sudice precum Italia și Spania, migrațiile economice au fost mai recente: au început din anii 1980 sau 1990. Țările nordice, cum ar fi Suedia, au implementat în mod tradițional o politică de primire față de refugiații politici. Franța este țara cu cel mai înalt nivel de persoane de origine musulmană (între 5 și 6 milioane), dar Italia, unde migrațiile sunt foarte recente, are acum o populație musulmană semnificativă de aproximativ 3 milioane de oameni. Aceste estimări sunt într-o creștere continuă deoarece și fluxurile de migrație sunt tot în creștere, iar acest fenomen va continua probabil și în viitorul apropiat

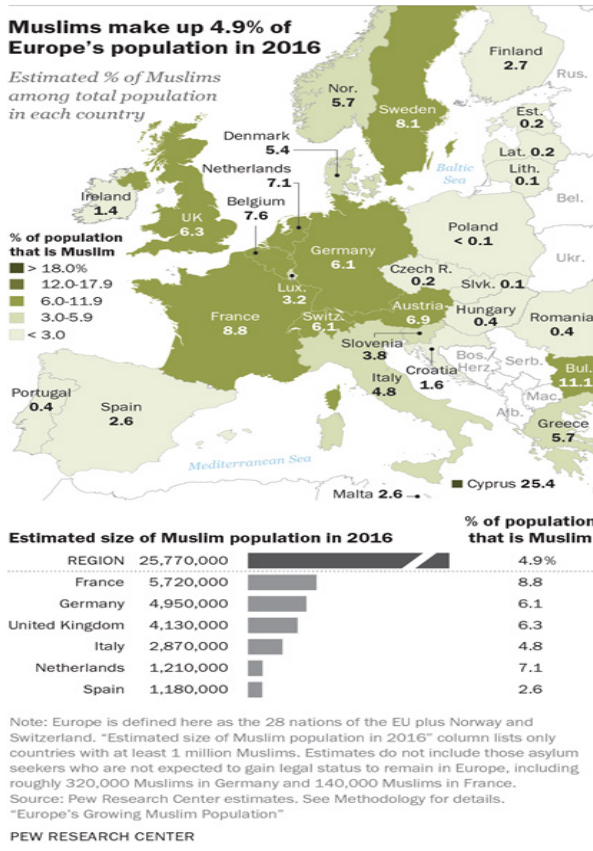

Fig. 2

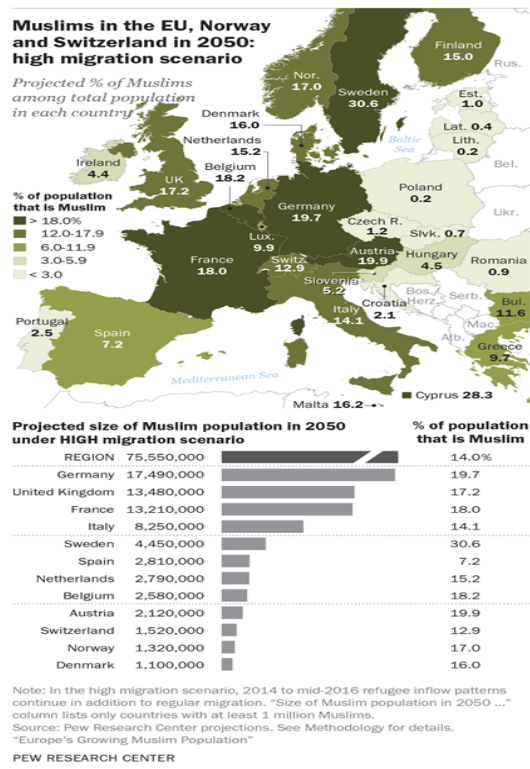

Fig. 3

Putem vedea în figurile de mai sus estimările anului 2016 și previziunea pentru 2050 în legătură cu migrația musulmană în Europa. - analiza este efectuată de către Centrul de Cercetare Pew, combinate cu date privind imigrația de la Eurostat și alte surse.³⁸

7. Redefinirea identității religioase

Identitatea religioasă poate fi definită ca fiind decizia conștientă a indivizilor de a aparține unui anumit grup religios sau biserică, găsindu-și sentimentul de sine în cadrul unei comunități de credincioși prin convertirea sau reafirmarea tradițiilor copilăriei. Acest lucru are ca rezultat o conexiune puternică și proeminentă cu grupul, adesea promovată de bisericile evanghelice și carismatice care pun accent pe angajamentul, rețelele sociale și experiențele religioase.

38 Pew Research Center, *Europe's Growing Muslim Population*, <https://www.pewresearch.org/religion/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>.

Având în vedere acest lucru, *identitatea religioasă* este definită ca modul în care o persoană sau un grup de persoane se consideră ca aparținând și reprezentând valorile unei anumite religii și/sau secte religioase.³⁹

Într-un context de liberalizare religioasă, identitatea religioasă devine din ce în ce mai fluidă și subiectivă. Indivizii pot adopta și adapta elemente religioase în funcție de circumstanțele personale și sociale, ceea ce duce la o diversitate mai mare a identităților religioase.

Indivizii pot avea mai multe identități. O identitate națională este strâns legată de sentimentul de naționalitate și/sau de națiunea în care locuiește. În mod similar, identitatea religioasă a cuiva este, de asemenea, legată de nivelul său de religiozitate și/sau de religia cu care se asociază adesea, fie prin intermediul familiei lor, fie mai probabil prin comunitatea lor.

Se poate argumenta că *identitatea religioasă poate fi de fapt înaintea dezvoltării unei religii*. Durkheim scrie că religia este un lucru eminentamente social. În loc să se concentreze pe zeități și/sau elemente supranaturale, formarea unei religii se concentrează pe conștiința colectivă și pe comunitate. Ritualurile și practicile la care oamenii participă în mod colectiv conduc la un sentiment de unitate. Această dezvoltare a unei identități este ceea ce conduce apoi la religia organizată.⁴⁰

Identitatea religioasă joacă un rol în politica modernă. Când grupurile își văd identitatea ca fiind primordială, ca imuabilă, atunci sunt mai puțin dispuși să facă compromisuri politice în problemele despre care cred că le încalcă sistemele de credințe. Pentru acești indivizi, compromisul poate fi văzut ca o anatemă sau ceva care nu este vehement displacut de către comunitate.

Acest raționament a fost folosit pentru a explica de ce poate izbucni un conflict între două sau mai multe grupuri religioase. Referindu-se mai ales la identitățile etnice, alții susțin că identitatea este tratată ca o variabilă exogenă, o variabilă care există de la sine și nu este legată de alte variabile.

Identitatea religioasă trebuie abordată în primul rând din perspectiva libertății personale. Democrația nu poate exista fără libertate, iar libertatea nu poate exista fără democrație, iar drepturile cetățeanului nu se pot manifesta decât în democrație și libertate.

---

39 Margaret Wetherell, Chandra Talpade Mohanty (eds) *The Sage Handbook of Identities*. Londra: Sage, p. 231-257.

40 Margaret Wetherell, Chandra Talpade Mohanty, *The SAGE Handbook of Identities*, SAGE Publications Ltd, 2010, <https://doi.org/10.4135/9781446200889>.

Prin libertatea conștiinței se înțelege libertatea de a acționa în acord cu propria conștiință a convingerilor morale și ideologice. Libertatea individuală nu poate fi nemărginită, dar aceleași forțe care fac necesară apariția unor limite pot, dacă sunt lăsate să acționeze, să restrângă insuportabil sfera libertăților omenești.

Conceptul de libertate a avut de-a lungul istoriei utilizări multiple, uneori contradictorii. Pentru înțelegerea corectă a semnificației acestui concept este nevoie să se cunoască contextul în care a fost folosit. Criteriul cel mai sigur pe baza căruia judecăm dacă o țară e cu adevărat liberă sau nu este gradul de siguranță de care se bucură minoritățile, totodată libertatea fiind condiția esențială și apărătoarea religiei.

Identitatea religioasă sau religiozitatea suportă patru dimensiuni măsurabile:

- *Credința*, implică modul în care oamenii conceptualizează relația lor cu forțele supranaturale.⁴¹

- *Apartenența* la o credință religioasă, la o tradiție religioasă sau la o confesiune/sectă dintr-o anumită religie. Denominația este un termen asociat cu creștinismul și se referă adesea la o „comunitate religioasă sau un grup (transistoric) cu o istorie și un viitor comune.”⁴²

- *Comportamentul* este un angajament religios, sau un demers conform valorilor fundamentale ale religiei. Acesta implică norme și definirea a ceea ce este corect și a ceea ce este greșit. Persoanele cu un nivel ridicat de religiozitate acționează adesea pe baza convingerilor lor religioase. De asemenea, poate oferi unui individ un sentiment de scop. Valorile religioase modelează și sistemul juridic și judiciar al unei țări. Acest lucru este valabil chiar și în societățile în mare măsură seculare, deoarece multe dintre aceste țări au fost cândva religioase.

- *Practicarea religiei* este un ritual religios sau poate fi exprimarea prin intermediul practicilor și ritualurilor spirituale. Acestea sunt experiențele prin care trec oamenii, fie individual, dar mai probabil împreună ca și comunitate. Poate include rugăciune, meditație, închinare, ceremonii religioase și pelerinaje. Cele patru dimensiuni ale apartenenței, a credinței,

---

41 V. Saroglou, A.B. Cohen, Psihologia culturii și religiei: Introducere în numărul special JCCP. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42 (8), 2011, pp. 1309–1319. <https://doi.org/10.1177/0022022111412254>.

42 Brigitte Hoogendoorn, *The Prevalence and Determinants of Social Entrepreneurship at the Macro Level*, 27.10.2016, <https://doi.org/10.1111/jsbm.12301>.

a legăturii și a comportamentului reprezintă „elementele sociale, cognitive, emoționale și, respectiv, morale ale religiei.”⁴³

În concluzie, redefinirea identității religioase la nivel global este influențată de schimbări sociale, economice și demografice. Iată câteva cifre care reflectă tendințele de schimbare ale identității religioase⁴⁴:

1. Creșterea secularismului: În 2020, aproximativ 16% din populația globală se identifica ca neavând nici o religie, conform Pew Research Center. În unele regiuni, acest procent este mult mai mare; de exemplu, în Europa de Vest, peste 20% din populație se declară non-religioasă.

2. Ateismul și agnosticismul: În țări precum China, 52% din populație se identifică drept atei, conform unui studiu din 2020 realizat de Gallup. În alte țări dezvoltate, precum Suedia și Cehia, procentele de atei sau agnostici sunt de peste 25%.

3. Migrația și diversificarea religioasă: În SUA, de exemplu, diversitatea religioasă a crescut semnificativ. Populația musulmană a crescut de la 1,1 milioane în 2000 la aproape 3,5 milioane în 2020. În Europa, creșterea comunităților musulmane și hinduiste este, de asemenea, notabilă datorită migrației.

4. Creșterea religiei „non-confesionale”: În unele țări, mai ales în America de Nord și Europa, crește numărul celor care se declară ”spirituali, dar nu religioși” sau „ără o afiliere religioasă clară”. În SUA, procentul celor care se identifică astfel a crescut de la 16% în 2007 la 26% în 2021, conform Pew Research.

5. Creșterea islamului și a creștinismului penticostal: În contrast cu declinul religios din unele regiuni, islamul este una dintre religiile cu cea mai rapidă creștere, estimându-se că populația musulmană va crește de la 1,9 miliarde în 2020 la aproximativ 3 miliarde până în 2060. Creștinismul penticostal, mai ales în Africa subsahariană și America Latină, are de asemenea o expansiune rapidă, având acum peste 600 de milioane de adepți la nivel mondial.

---

43 V. Saroglou, *Belonging, believing, bonding, and behaving: the relationship between religion and business ownership at the country level* in *Journal of Evolutionary Economics*, July 2016, https://www.researchgate.net/publication/295081787_Belonging_believing_bonding_and_behaving_the_relationship_between_religion_and_business_ownership_at_the_country_level.

44 Pew Research Center (<https://www.pewresearch.org/>) and Gallup (<https://www.gallup.com/home.aspx>).

8. Concluzii

Liberalizarea religiei în societatea contemporană este un fenomen care reflectă transformările mai largi ale modernității. Acest proces are atât efecte pozitive, cum ar fi creșterea pluralismului și a toleranței religioase, cât și provocări, inclusiv pierderea autorității religioase tradiționale și accentuarea secularizării. Pe măsură ce societățile continuă să evolueze, liberalizarea religiei va rămâne un subiect central de studiu pentru înțelegerea dinamicilor religioase și culturale contemporane.

Religia rămâne o componentă definitorie a spațiului public contemporan chiar dacă, în viziunea impusă de modernitate, trebuie să fie o opțiune strict privată, iar prezența sa în spațiul public nu mai este legitimă. Aceasta deoarece gândurile și sentimentele dezvoltate în sfera privată a individului conduc inevitabil la acțiuni și urmări practice în sfera publică. În acest fel putem afirma în acord cu mulți cercetători ai fenomenului în cauză că „o veritabilă religie, chiar dacă este exercitată numai privat, nu poate fi doar privată”.⁴⁵

Globalizarea a facilitat un schimb cultural și religios fără precedent, punând în contact oameni de credințe și tradiții religioase diverse. Această interacțiune a stimulat un climat de toleranță și deschidere, permițând indivizilor să împrumute și să adapteze elemente din diferite religii, ceea ce a condus la o flexibilizare a practicilor și credințelor religioase. Ca soluție nu este indicat protestul față de globalizare, proces ce înaintază indiferent de barierele care îi stau înaintea, ci globalizarea trebuie analizată în funcție de valorile și standardele pe care le dorește imprimare într-o societate, cultură, religie, etc.⁴⁶

O scădere a influenței sociale nu înseamnă o lipsă totală a influenței sociale și cu atât mai puțin o dispariție a religiei, însă ceea ce este clar este că sub imboldul modernității, situația religiei este profund perturbată. În țările din lumea a treia modernizarea a provocat o realcăuire (recompunere) socială a religiosului, pentru reconstituirea unei identități zdrobite de impunere a modernității străine, de dependență politică, economică și culturală. Trăsăturile caracteristice ale modernității și anume: reflexivitatea sistematică,

---

45 H.-R. Patapievici, *Despre politică, religie și naționalism*, Idei în dialog, nr. 10 (13), octombrie 2005.

46 P. Norris, & R. Inglehart, *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011, p. 28.

diferențierea funcțională, globalizarea⁴⁷, individualizarea, raționalizarea și pluralismul, au diminuat puterea socială a religiei în societățile occidentale.

În schimb, în țările din lumea a treia, modernizarea a provocat o creștere a puterii sociale a religiei. În aceste țări mobilizările religioase au un caracter antiimperialist pronunțat. Modernitatea are efecte distrugătoare asupra culturilor religioase. Religia își pierde puterea structurantă. Globalizarea rupe legăturile comunitare care raportau religia la colectivități și la spații determinate. Pluralismul face din opțiunile religioase sau nereligioase o problemă de liberă alegere personală și introduce un grad mai mult sau mai puțin important de relativitate în raporturile indivizilor cu religia.

Unii sociologi au susținut ca pluralismul religios ar întări religia, împiedicând instaurarea vreuniei dintre religii și oferind indivizilor multiple modalități de a satisface aspirațiile socio-religioase. Peter Berger a arătat că pluralismul religios va contribui la birocratizarea și standardizarea religiilor, care se vor vedea expuse astfel preferinței consumatorilor și vor fi confruntate cu o logică de piață. Această schimbare a statutului social al religiei nu înseamnă declinul sau sfârșitul ei.

După cum spunea Anthony Giddens „departe de a ataca o epocă postmodernă intrăm mai mult ca niciodată într-o fază de radicalizare și de universalizare a modernității”⁴⁸ o fază pe care o numim ultra-modernă. În această fază de ultra-modernitate, religiosul tinde a fi investit ca loc de memorie la nivel social și individual și ca furnizor de identități colective și individuale, de sărbători și rituri. În ultra-modernitate vorbim de recompuneri religioase, afectivul și imaginarul sunt recreate cu materialele simbolice disponibile în memoriile naționale și religioase.

Omul modern, spre deosebire de omul societăților arhaice, a pierdut abilitatea de a se raporta la sacru în tot ceea ce face. Activitățile sale zilnice nu mai au o semnificație religioasă, locuința sa nu mai reflectă un model divin, lumea sa este tot mai desacralizată.

Conform teoriei clasice a secularizării⁴⁹, în societatea contemporană occidentală se constată un declin al creștinismului, ca urmare a moderni-

---

47 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Globalization and its effect on religion”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință (Journal for Freedom of Conscience)*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, vol.1, nr. 1, 2014, pp.532-541.

48 Anthony Giddens, *Sociologie*, Bucuresti, Editura Bic All, 2000, p. 696.

49 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Aspecte ale secularizării și ale omului secularizat”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa*, (2006), L-LI, nr.1, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, pp. 251-266.

zării – pe măsură ce societățile se modernizează, devin mai complexe, mai raționale, mai individualiste și mai puțin religioase.

Se constată în societatea modernă o tendință tot mai mare de a acorda preponderent atenție aspectului material și prea puțin dimensiunii spirituale. Avântul pe care îl ia aspectul material în viața omului modern este evidențiat de uimitoarea dezvoltare tehnologică, dar aceasta este însoțită, de o foarte mare sărăcie spirituală, care se manifestă prin teamă, violență, ură și dogmatism.⁵⁰

Omul modern areligios, care își pierde dimensiunea spirituală, își pierde caracterul de „om total” despre care vorbește Mircea Eliade. Fără a mai fi orientat spre ambele sale dimensiuni, omul modern areligios este pus în fața dezechilibrului (care poate să ia diferite forme, de la dezechilibrul psihic până la cel fiziologic și boală) și a scindării personalității sale.

Sub semnul aceleiași pericol stă, însă, și omul modern religios, care poate fi oricând dus de valul materialității – dezvoltarea tehnologică poate să aibă implicații extrem de utile și benefice, dar pericolul pierderii sau ignorării dimensiunii spirituale este pe măsura beneficiilor.

Efectele pe care desacralizarea lumii le are asupra omului modern pot fi îngrijorătoare atât la nivel individual, cât și la nivel social, iar vidul existențial al omului modern care nu își găsește sensul vieții poate deveni tema actuală. Piezându-și totalitatea, omul modern nu își mai regăsește locul în lume; simte că a pierdut ceva, dar nimic nu reușește să umple acest gol.⁵¹

Pe de altă parte, compartimentarea conștiinței omului modern și pericolul scindării dintre conștiința civilizată și instinctele primare, pot conduce spre un grad ridicat de disociere și confuzie psihică.⁵²

Prezența noilor mișcări religioase pe piața religiilor în societatea actuală demonstrează fără nici un dubiu că peisajul religios contemporan nu a rămas impermeabil la influențele globalizării și că acesta se află într-un proces continuu de pluralizare și diversificare. Pluralismul în general implică o mare doză de relativism, admiterea particularității, condiționalității

---

50 Basarab Nicolescu și Magda Stavinschi (eds.), *Science and Orthodoxy, a Necessary Dialogue*, Editura Curtea Veche, Colecția Știință și Religie, București, 2006, p. 46.

51 Viktor E. Frankl, *Man's Search for Meaning: an Introduction to Logotherapy*, ediția a IV-a, Beacon Press, Boston, 1992, p. 88.

52 Carl Gustav Jung, „Approaching the unconscious”, în Carl Gustav Jung și M.-L. von Franz (eds.) *Man and his Symbols*, Anchor Press, London, 1964, p. 27.

adevărului, recunoașterea caracterului justificat al abordării aceluiași probleme sau fenomene socio-umane din unghiuri de vedere și cu instrumente cognitive diferite.

În concluzie, pe baza unei cercetări amănunțite a fenomenului liberalizării religiei, redau mai jos o sinteză a aspectelor considerate pozitive, respectiv negative ale acesteia, în viziunea analiștilor din domeniu:

Aspecte pozitive ale liberalizării religiei	Aspecte negative ale liberalizării religiei
<p>Libertatea de alegere: Oamenii au posibilitatea de a-și alege propria credință sau de a nu adera la nicio religie, promovând diversitatea spirituală și respectul pentru convingerile individuale.</p>	<p>Fragmentarea comunităților: Uneori, liberalizarea religiei poate duce la slăbirea unității comunităților religioase, deoarece tradițiile și învățăturile religioase pot pierde din autoritate.</p>
<p>Toleranță și pluralism: Liberalizarea poate încuraja coexistența pașnică între diferite religii și credințe, reducând tensiunile și conflictele interconfesionale.</p>	<p>Relativism moral: În lipsa unui cadru religios comun, pot apărea probleme legate de relativismul moral, în care valorile și normele morale devin subiective și variabile.</p>
<p>Libertate de exprimare: Persoanele pot discuta deschis despre religie, fără frică de persecuție sau discriminare, ceea ce duce la un dialog interreligios sănătos.</p>	<p>Posibilitatea de confuzie spirituală: Liberalizarea excesivă poate crea confuzie spirituală, deoarece indivizii pot avea dificultăți în a găsi sens și direcție într-un mediu unde nu există reguli clare sau ghiduri spirituale universale.</p>
<p>Promovarea drepturilor omului: Liberalizarea religioasă adesea susține egalitatea de gen, drepturile minorităților și alte valori moderne, eliminând interpretările religioase stricte care pot limita aceste drepturi.</p>	<p>Periclitarea tradițiilor: Liberalizarea religioasă poate pune în pericol valorile și tradițiile culturale care au fost transmise din generație în generație, afectând identitatea națională sau culturală.</p>
<p>Separarea statului de biserică: Eliminarea influenței religioase asupra politicilor de stat poate duce la o guvernare mai echitabilă și imparțială, în care deciziile sunt bazate pe rațiuni și dreptate, nu pe dogme religioase.</p>	<p>Creșterea sectelor sau mișcărilor extremiste: Lipsa unei reglementări stricte poate duce la apariția unor grupuri religioase marginale sau chiar periculoase, care pot promova ideologii extreme sau distructive.</p>

Tabelul 3

După cum, vedea cu ușurință în tabelul de mai sus, în timp ce liberalizarea religiei poate duce la o revitalizare a interesului pentru spiritualitate, ea poate, de asemenea, accelera procesul de secularizare. Prin fragmentarea și flexibilizarea religiei, multe tradiții religioase își pierd coerența și puterea de a influența viața socială și morală, contribuind la o societate mai laică.

Deși toate previziunile par pesimiste, anumiți cercetători contrazic interpretarea lineară de mai sus precizând că scăderea influenței sociale a religiei nu semnifică în mod obligatoriu și dispariția religiei, ci numai o scădere relativă a autorității acesteia în societate, influențată fiind de factori socio-istorici. Astfel că, religia nu va dispărea din societate și din preocupările omului modern indiferent de influența sau evoluția modernității, ci se va recompune după alte reguli.⁵³

Specificul european presupune un fel de parteneriat între stat și biserică, iar „politica identităților a devenit trăsătura centrală a peisajului politic european în secolul XXI,”⁵⁴ în timp ce *Uniunea Europeană însăși a devenit o sursă de identitate sau identități*.⁵⁵

Unul dintre fenomenele culturale ce caracterizează societatea contemporană îl constituie, reîntoarcerea unor forme și expresii ale sacrului într-un context aparent secularizat și laicizat. Ipoteza potrivit căreia secularizarea este un proces ireversibil se dovedește a nu corespunde întru totul realității.

Dimensiunea religioasă a existenței umane nu și-a pierdut semnificația socială și forța culturală, datorită faptului că optimismul cu care era privit proiectul modernității este astăzi cu mult diminuat.⁵⁶

Unii analiști susțin că o soluție viabilă ar fi „dislocarea triumfalismului tradiției creștine” și aplecarea acesteia asupra problemelor din societate, în special asupra suferinței umane. Teologia actuală suferă de o gravă

---

53 *Ibidem*, p. 98.

54 Ștefan Ioaniță, *Particularități ale vieții religioase în România – o perspectivă administrativă*, în Ioan-Vasile Leb, Radu Preda, *Culte și statul în România, Colocviul internațional desfășurat la Cluj-Napoca în zilele de 10-11 mai 2002*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2003, p. 141.

55 George Schopflin, *Pe căi diferite spre multiculturalitate*, în Lucian Nastasă, Levente Salat (ed.), *Relațiile interetnice în România postcomunistă. Documentele conferinței „Modelul românesc de relații interetnice. Ultimii zece ani, următorii zece ani”*, București, 7-8 iulie 2000, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2000, p. 127.

56 Teofil Tia, *Reîncreștinarea Europei? Teologia religiei în pastorală și misiologia occidentală contemporană*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, pp. 12-13.

asincronie, rămânând „înghețată într-un sistem de dogme uscate” care se clamează cu o indiferență aproape caraghioasă față de „suspinul ființei chinuite”.⁵⁷

În opinia mea, aspectul liberalizării religiei în contextul actual reprezintă un fenomen complex ce implică o serie de implicații pozitive dar și negative. Consider că la momentul acesta este necesară o reformare și chiar o reformulare teologică, socială sau ideologică, la nivelul interpretării fenomenului religios și al liberalizării religiei în societatea contemporană.

De asemenea, cred că se impune o nouă convertire a creștinismului la valorile inițiale, o reîntoarcere la adevărata matcă - gândirea biblică, nu doar la niște valori tradiționale, lipsite de relevanță în fața unei societăți ultramodernizate și supraglobalizată, o reîntoarcere autentică la valorile Sfintelor Scripturi - universale și eterne - adaptate timpului actual și conceptelor omului contemporan.

Bibliografie:

- * BARI, I., *Tratat de economie politică globală*, București, Editura Economică, 2010.
- * BAȘTOVOI, S., *Între Freud și Hristos*, Timișoara, Marineasa, 2001.
- * BECKFORD, James A., (ed.), *New Religious Movements and Rapid Social Change*, Sage, London, 1986.
- * BECKFORD, James A., „Politics and Religion in England and Wales”, în *Daedalus*, 2003.
- * BECKFORD, James A., „The vagaries of religious pluralism”, în *Social Theory and Religion*, Cambridge University Press, 2003.
- * BERGER, Peter, „Aspects sociologiques du pluralisme”, în *Archives des sciences sociales des religions*, vol. 23, nr. 1, 1967.
- * BLAIR, Leonardo, *America under threat from syncretism*, George Barna says in study; churches urged to respond, 12.05.2023.
- * CARRIER, Herve, Emile Pin, „Les catholiques et le sociologie empirique”, în *Essais de sociologie religieuse*, Paris, SPES, 1967.
- * DAVIE, Grace, *Religion in Britain since 1945*, ed. Blackwell, Oxford, 1994.

---

57 Chira Vasile, *Recenzie la cartea Religia în era globalizării*, februarie 2024, <https://vasilechira.wordpress.com/2008/10/15/>.

- ✦ FRANKL, Viktor E., *Man's Search for Meaning: an Introduction to Logotherapy*, ediția a IV-a, Beacon Press, Boston, 1992.
- ✦ GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Bucuresti, Editura Bic All, 2000.
- ✦ GRAGA, Mircea, „La intersecția sensurilor. Binele și răul – de la modul la motiv”, *Revista Contemporanul*, 01 iunie 2021.
- ✦ HERVIEU, Daniele-Leger, *Le religion des Europeens: modernité, religion, secularisation*, în *Identites religieuses en Europe*, Paris, La Decouverte, 1996.
- ✦ HOBHOUSE, L. T., *Liberalism*, Oxford University Press, London, 2009.
- ✦ HOOGENDOORN, Brigitte, *The Prevalence and Determinants of Social Entrepreneurship at the Macro Level*, 27.10.2016.
- ✦ ICĂ, I. jr., „Globalizarea – mutații și provocări”, în *Gândirea socială a Bisericii*, Sibiu, Deisis, 2002.
- ✦ IONIȚĂ, Ștefan, *Particularități ale vieții religioase în România – o perspectivă administrativă*, în Ioan-Vasile Leb, Preda Radu, *Culte și statul în România, Colocviul internațional desfășurat la Cluj-Napoca în zilele de 10-11 mai 2002*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2003.
- ✦ JUNG, Carl Gustav, „Approaching the unconscious”, în Carl Gustav Jung și M.-L. von Franz (Eds.) *Man and his Symbols*, Anchor Press, London, 1964.
- ✦ MANTZARIDIS, G., *Globalizare și Universalitate – himeră sau adevăr*, Editura Bizantină, București, 2002.
- ✦ MARGA, Andrei, *Religia în era globalizării*, Ed. Fundației pentru studii europene, Cluj-Napoca, 2006.
- ✦ MCCULLEN, Don, *7 Deadly Worldviews That Threaten Christianity*,
- ✦ MCLUHLAN, M., *Understanding*, New York, 1966.
- ✦ MINKOV, M., Dutt P.; Schachner, M.; Morales, O.; Sanchez, C.; Jandsova, J.; Khassenbekov, Y. și Mudd, B., „A revision of Hofstede's individualism- Dimensiunea colectivism: Un nou indice național dintr-un studiu în 56 de țări”, *Cross Cultural & Strategic Management*, Vol. 24, Nr. 3, 2017.
- ✦ NICOLESCU, Basarab și Magda Stavinschi (Eds.), *Science and Orthodoxy, a Necessary Dialogue*, Editura Curtea Veche, Colecția Știință și Religie, București, 2006.
- ✦ NORRIS, P., & Inglehart R., *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011.
- ✦ PATAPIEVICI, H.-R., „Despre politică, religie și naționalism”, *Idei în dialog*, nr. 10 (13), octombrie 2005.

- ✦ PAVALUCA, Luana, *Dumnezeu și roboții: Clericii se tem că Inteligența Artificială ar putea dezvolta o religie proprie*, 30.10.2021.
- ✦ PRELOT, Pierre-Henri, „Les religions et l'egalite en droit francais”, în *Les Cahiers de droit*, vol. 40, no 4, 1999.
- ✦ RIIS, Ole, „Trends in Danish Religion”, în *Social Compass*, 35, 1988.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Globalization and its effect on religion”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință (Journal for Freedom of Conscience)*, Mihaela Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, vol.1, nr. 1, 2014, pp.532-541.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Aspecte ale secularizării și ale omului secularizat”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa*, (2006), L-LI, nr.1, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană.
- ✦ SALIBA, John A., *Understanding New Religious Movements*, AltaMira Press, Walnut Creek, CA, 2003.
- ✦ SAROGLU, V., A.B. Cohen, Psihologia culturii și religiei: Introducere în numărul special JCCP. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42 (8), 2011.
- ✦ SAROGLU, V., “Belonging, believing, bonding, and behaving: the relationship between religion and business ownership at the country level”, în *Journal of Evolutionary Economics*, July 2016.
- ✦ SCHOPFLIN, George, *Pe căi diferite spre multiculturalitate*, în Lucian Nastasă, Levente Salat (Eds.), *Relatiile interetnice în România postcomunistă. Documentele conferinței „Modelul românesc de relații interetnice. Ultimii zece ani, următorii zece ani”*, Bucuresti, 7-8 iulie 2000, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2000.
- ✦ SIRAT, René-Samuel, *La tolérance religieuse dans les etats contemporains*, <http://www.asmp.fr>
- ✦ SPENCER, James, *Being Theologically Flexible Without Becoming Double Jointed*, 14.07.2021.
- ✦ STETZER, Ed, *iFaith: How Religion and Technology Coexist in a Digital Age*, lifeway.com
- ✦ TARIQ Modood, *Multiculturalism* (ediția a 2^{-a}), Oxford, Polity Press, 2013.
- ✦ TEOFIL, Tia, *Reîncreștinarea Europei? Teologia religiei în pastorală și misiologia occidentală contemporană*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003.
- ✦ TOFFLER, Alvin, *Al treilea val*, Politica, București, 1983.

- ✦ *Toleranța în societatea contemporană*, 06 Iunie 2010, <http://ele77na.wordpress.com>
- ✦ TOMESCU, Ioana, *Cine sunt ADEVĂRATELE VICTIME ale STATULUI ISLAMIC. Dezvăluirile unui jurnalist de investigații: Imigranții care vin din Siria sunt „INFRACTORI care invadează Europa și iau locul victimelor reale ale războiului”*, 27.09.2015, <http://www.evz.ro>.
- ✦ VASILE, Chira, *Recenzie la cartea Religia în era globalizării*, februarie 2024.
- ✦ WETHERELL, Margaret, Chandra Talpade Mohanty, *The SAGE Handbook of Identities*, SAGE Publications Ltd.
- ✦ WILLAIME, Jean-Paul, *Europe et religions. Les enjeux de XXIe siècle*, Fayard, Paris, 2004.
- ✦ WILLAIME, Jean-Paul, *Sociologia Religiilor*, Institutul European, Iași, 2001.
- ✦ WILSON, Bryan (Ed.), Cresswell, J. (Ed.), *New Religious Movements: Challenge and response*, Routledge, London & New York, 1999.

Webografie:

- ✦ CEDO, *Cengiz ș.a. c. Turciei*, 2015
- ✦ PEW Research Center, <https://www.pewresearch.org>
- ✦ GALLUP, <https://www.gallup.com>
- ✦ OPEN DOORS, <https://www.opendoors.org>